

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Соціально-гуманітарний факультет

Кафедра психології та соціальної роботи

Кваліфікаційна (магістерська) робота на тему:

**РОЗРОБКА ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНОЇ
АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВІЙНИ**

Спеціальність 231 Соціальна робота

Освітня програма «Соціальна робота та соціальна політика»

Освітній рівень вищої освіти – магістр

Виконав:

студент групи СРСПм-21

Кобаль С.В.

Науковий керівник:

кандидат економічних наук, доцент

Грабар Е.В.

Тернопіль 2026

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ	
СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ...	8
1.1. Теоретичні моделі та підходи до соціальної адаптації в умовах вимушеного переміщення	8
1.2 Міжнародний та національний досвід реалізації програм соціальної адаптації ВПО	14
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	
В УМОВАХ ВІЙНИ (на прикладі Закарпатської області)	25
2.1. Соціально-демографічна характеристика ВПО в Закарпатській області та інфраструктурна готовність регіону до їх прийому	25
2.2. Досвід впровадження програм соціальної адаптації ВПО в громадах Закарпатської області: проблеми та перспективи	32
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	41
3.1. Аналіз сильних і слабких сторін вітчизняних та міжнародних програм соціальної адаптації ВПО	41
3.2. Пропозиції щодо вдосконалення програм соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб в Україні	53
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62

ВСТУП

Обґрунтування актуальності теми. З початком війни в Україні значно зросла кількість внутрішньо-переміщених осіб (далі – ВПО) у сучасній Європі. Це створило значний тиск на соціальні, економічні та адміністративні ресурси як держави, так і місцевих громад. Відповідно зросла необхідність впровадження ефективних механізмів адаптації внутрішньо-переміщених осіб, які, за даними міжнародних організацій та уряду України, стикаються з численними викликами під час інтеграції в нові громади. Серед найактуальніших проблем варто виділити: відсутність стабільного житла та роботи; втрата соціальних зв'язків; дискримінація та упереджене ставлення; проблеми з доступом до освіти та медицини; психологічні наслідки війни та переміщення.

Існуючі державні та місцеві програми підтримки ВПО часто не враховують усіх потреб цієї категорії населення. Проблеми бюрократії, недостатнє фінансування та некоординованість державних структур і громадського сектору гальмують ефективну адаптацію ВПО. Багато країн уже мали досвід інтеграції переміщених осіб унаслідок військових конфліктів. Аналіз їхнього досвіду та впровадження найкращих практик може значно покращити ситуацію в Україні. Ефективна соціальна адаптація ВПО сприятиме економічному відновленню України, зниженню соціальної напруги та формуванню згуртованого суспільства. Зважаючи на ці виклики, дослідження соціальної адаптації ВПО та розробка ефективних програм їхньої інтеграції є необхідними для забезпечення стабільності та розвитку українського суспільства.

Аналіз останніх досліджень та наукових праць. Варто відзначити вітчизняних дослідників, які зробили значний внесок у розвиток цієї теми: Зінченко О.С., Холоднюк Н.П., Песоцька Ю., Алпатова О.В., Камбур А., Мазіна Н.Е., Скок Н.С., Слезанська Г., Албул І., Жеребко І., Коляда Н., Кравченко О., Міщенко М., Попович А., Скочко М., Чупіна К. Вони вивчали теоретичні

засади соціально-психологічної адаптації ВПО, аналізували психологічні аспекти їх інтеграції в нові громади, досліджували діяльність урядових та недержавних інституцій щодо процесів соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні та акцентували свою увагу на ролі різних організацій у підтримці ВПО. Крім того, вони розглядали поняття соціальної реабілітації та адаптації ВПО, досліджували вплив психотравмуючих факторів на інтеграцію ВПО, вивчали соціальну адаптацію особистості, зокрема в умовах кризи і трансформації суспільства, розглядали процес інтеграції переселенців у нове соціальне середовище, аналізували ефективність соціальних програм та їхню відповідність потребам ВПО.

Варто також відзначити внесок у дослідження цієї проблеми зарубіжних дослідників, таких як Сьюзан Форбс Мартін, Роберта Коена, Калліопі Панагіоту, Джеймса Мілнера, Елізабет Ферріс, які займалися дослідженням питання внутрішнього переміщення та розробки політик для підтримки ВПО, зокрема в контексті постконфліктних суспільств, аналізували вплив програм соціальної адаптації на інтеграцію ВПО в громади в країнах Африки та Близького Сходу, вивчали питання біженців та ВПО, зокрема політики їхньої інтеграції та адаптації, досліджували гуманітарні відповіді на внутрішнє переміщення та розробку ефективних програм підтримки ВПО.

Окремо варто згадати дослідження щодо впливу міжнародних організацій на адаптаційні процеси ВПО, таких як ООН, УВКБ ООН, Міжнародної організації з міграції (далі –МОМ) та їх роль у розробці і впровадженні програм соціальної адаптації.

Зазначені дослідники та організації представляють лише частину академічної спільноти, яка вивчає питання розробки та реалізації програм соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах війни. Попри вже значний обсяг досліджень, ця тематика потребує подальшого опрацювання, зокрема в контексті адаптації ВПО в умовах затяжних збройних конфліктів, міжнародного досвіду успішної інтеграції переселенців та розробки інноваційних підходів до соціальної адаптації в умовах обмежених ресурсів.

Мета роботи: розробка, обґрунтування та часткове впровадження програми соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах війни, котра спрямована на їхню інтеграцію в нові громади, забезпечення соціально-психологічної підтримки та підвищення рівня соціальної згуртованості.

Завдання роботи:

- 1) здійснити теоретичний аналіз проблеми соціальної адаптації ВПО, охарактеризувавши її сутність, зміст та основні поняття соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб, а також дослідити вітчизняний і зарубіжний досвід з піднятої проблематики;
- 2) визначити ключові чинники, що впливають на соціальну адаптацію ВПО в умовах війни та дослідити основні групи їх соціально-економічних, психологічних та правових проблем;
- 3) проаналізувати наявні програми соціальної адаптації ВПО в Україні, оцінивши ефективність реалізованих у державі програм соціальної адаптації ВПО, та визначити основні виклики і бар'єри, що перешкоджають успішній адаптації ВПО у приймаючих громадах;
- 4) дослідити рівень залученості громадських організацій та волонтерських ініціатив у процесі соціальної адаптації ВПО;
- 5) розробити пропозиції щодо покращення програм соціальної адаптації ВПО та запропонувати ефективні механізми й інструменти для підвищення ефективності програм соціальної адаптації ВПО;
- 6) підготувати рекомендації для державних і недержавних організацій щодо удосконалення підходів до соціальної адаптації ВПО.

Об'єкт дослідження – процес соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах війни, який охоплює їх взаємодію із суспільством, державними та недержавними інституціями, механізми підтримки, політику інтеграції, соціально-психологічні аспекти адаптації, а також вплив зовнішніх факторів (економічних, правових, культурних).

Предмет дослідження – механізми, моделі та програми соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах війни, а також їх ефективність у забезпеченні інтеграції ВПО в нові територіальні громади.

Методи дослідження. У процесі дослідження проблеми будуть використані такі методи:

- теоретичний аналіз, який передбачає як аналіз наукової літератури і законодавчих документів, так і державних програм, нормативних актів і проведення порівняльного аналізу, спрямованого на порівняння міжнародного досвіду з національними моделями;

- емпіричні методи, зокрема опитування, анкетування, інтерв'ю, кейс-стаді, SWOT-аналіз та експертне оцінювання для систематизації думок і прогнозування майбутніх тенденцій;

- узагальнювально-прогностичні методи, що передбачають систематизацію та узагальнення результатів дослідження із застосуванням системного підходу до аналізу процесів соціальної адаптації внутрішньопереміщених осіб, а також використання елементів моделювання і прогнозування для розробки ефективних програм соціальної адаптації в умовах воєнного стану.

Практичне значення роботи полягає у:

- дослідженні ключових потреб ВПО, що сприятиме розробці адаптованих програм соціальної підтримки, орієнтованих на реальні проблеми – від забезпечення житлом і зайнятості до психологічної реабілітації;

- раціональному розподілі ресурсів, оскільки виявлення пріоритетних напрямків інтервенції допоможе державним установам і міжнародним донорам оптимізувати фінансування та спрямувати ресурси на найбільш критичні аспекти підтримки внутрішньо-переміщених осіб;

- підвищенні рівня інтеграції ВПО, що дозволить знизити соціальну ізоляцію та зменшити ризики конфліктних ситуацій у суспільстві;

- підвищенні якості життя, завдяки забезпеченню ВПО комплексною підтримкою – економічною, соціальною та психологічною, що безпосередньо вплине на покращення їхнього благополуччя;

- формуванні нових наукових підходів у сфері соціальної адаптації, які стануть корисними для розробки та коригування державної політики, спрямованої на підтримку ВПО в умовах війни.

Апробація. За результатами дослідження опубліковано тези доповіді на тему «Розробка та впровадження програм соціальної адаптації ВПО в умовах воєнного стану: теорія та практика» у Збірнику тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інноваційні підходи до розвитку технологій та економіки» (Тернопіль, ЗУНУ, 2025).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

1.1. Теоретичні моделі та підходи до соціальної адаптації в умовах вимушеного переміщення

Внутрішнє переміщення населення є однією з найгостріших соціальних проблем у світі, яке виникає як результат збройних конфліктів, природних катастроф чи інших кризових ситуацій. Ця проблема набула особливого значення в Україні після збройного вторгнення російської федерації в Крим, що в подальшому призвело до окупації півострова росією 20 лютого 2014 року. «Широкомасштабне вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року розпочалося після тривалого військового нагрозування та визнання росією своїх маріонеткових утворень «ДНР» та «ЛНР» як незалежних держав» [5]. На сайті Мінсоцполітики зазначено: «Внаслідок війни в Україні значна кількість громадян була змушена покинути свої домівки, ставши внутрішньо переміщеними особами. Це призвело до значного збільшення кількості внутрішнього переміщених осіб (далі – ВПО). Російська агресія спричинила масштабну гуманітарну кризу. Станом на кінець 2024 року в Україні зареєстровано близько 4,6 млн ВПО, ще понад 6,8 млн українців залишаються за кордоном» [36; 4a].

Очевидно, перед цими людьми постають численні викликами, які, в першу чергу, стосуються втрати житла та фінансових труднощів. Переїхавши у нові регіони, вони часто стикаються з непорозуміннями, пов'язаними з отриманням медичної допомоги, освіти та соціальних послуг.

Вищезазначене свідчить, що проблема соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб сьогодні набуває особливої актуальності, оскільки кілька мільйонів громадян змушені були покинути свої домівки в пошуках нового місця проживання у більш безпечних регіонах країни. Це призвело до

численних серйозних викликів, пов'язаних з інтеграцією ВПО у приймаючі громади, забезпеченням їхніх соціальних, освітніх, трудових і правових потреб.

Звертаємося знову до Мінсоцполітики, де знаходимо, що у відповідь на ці виклики Урядом України було впроваджено низку заходів, спрямованих на підтримку ВПО. Ці заходи стосуються продовження виплат на проживання, запровадження нових механізмів підтримки у вигляді субсидії на оренду житла, щомісячних виплат для вразливих категорій ВПО тощо. Щомісячні виплати для цих категорій передбачені у розмірі 2 000 та 3 000 гривень. Подібні заходи мають на меті полегшити становище внутрішньо переміщених осіб, забезпечивши їхні базові потреби, а також сприяти їхній інтеграції в нові громади [36].

Як відбувається інтеграція у нові громади з наукового погляду, розглянемо на прикладі теорії адаптаційних стратегій, розробленої Дж. Гуллахорном. Відповідно до неї існує модель, яка дає опис, що таке адаптаційний процес, і зображує його у вигляді U-подібної кривої. Науковець вважає, що процес адаптації супроводжується проходженням особою п'яти етапів:

- 1) оптимізм і позитивні очікування;
- 2) негативний вплив середовища, результатом якого може стати депресія та розчарування;
- 3) проявлення психосоматичних симптомів, розгубленість та безпомічність ;
- 4) відновлення позитивного настрою та включення в нове соціальне середовище;
- 5) остаточна адаптація особистості [90].

Проводячи дослідження проблеми розробки та впровадження соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в умовах війни, доцільно, перш за все, звернутися до розгляду таких понять, як: «внутрішньо переміщені особи», «соціальна адаптація».

Звернувшись до Керівних принципів із питання переміщення осіб всередині країни (Guiding Principles on Internal Displacement), які були розроблені у 1998 році Френсісом Денгом, спеціальним доповідачем ООН із питань внутрішньо переміщених осіб, знаходимо, що «внутрішньо переміщеними особами вважаються особи або групи осіб, яких змусили покинути свої будинки або звичні місця проживання, зокрема в результаті або щоб уникнути негативних наслідків збройного конфлікту, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини, надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру, і які не перетинали міжнародновизнаних державних кордонів» [79, С. 5].

Отже, з цього робимо висновок, що внутрішньо переміщеними особами вважаються ті, хто був змушений залишити свої домівки внаслідок воєнних дій, насильства чи порушення прав людини і кризових ситуацій, але не перетнув міжнародних кордонів.

Розглядаючи поняття «соціальна адаптація» за визначенням науковців [27, 66, 65], можемо підсумувати, що «соціальна адаптація» – це необхідний процес проходження індивідом або групою осіб та їх акліматизація до нових соціальних, культурних і економічних умов, заради забезпечення свого соціального функціонування й інтеграції в нову громаду. Як зазначає в своїх дослідженнях Путінцев А.В., адаптація – це складний багатогранний процесасиміляції мігрантів у нове соціокультурне середовище та адаптації приймаючої сторони до новоприбулих осіб, зокрема до їх соціально-економічних і культурних потреб. Із цього робимо висновок, що суб'єктами адаптації виступають як іммігранти чи внутрішньо переміщені особи, так і органи державної влади й місцевого самоврядування, а також різні соціальні інститути, місцеві жителі та представники інших груп чи нацменшин [56].

Науковці Едіта Грабар, Віктор Антонюк, Анатолій Фурман у своїх дослідженнях зазначають, що до основних викликів соціальної адаптації ВПО відносяться такі:

- 1) житлове питання, а саме: необхідність пошуку постійного житла або пристосування до тимчасового;
- 2) працевлаштування, яке може супроводжуватися низкою труднощів, пов'язаних із пошуком роботи через втрату документів, зміну професійного середовища, невизнання кваліфікації;
- 3) можливість користування соціальними послугами, зокрема отримання медичної допомоги, освіти, соціальних виплат тощо;
- 4) психологічна реабілітація, яка полягає в подоланні стресу, тривожності, депресії, пов'язаних із втратою дому;
- 5) інтеграція в громаду шляхом налагодження соціальних зв'язків, прийняття новою громадою [5; 73а].

Відповідно соціальна інтеграція ВПО в громади містить широкий спектр заходів, які передбачають забезпечення їхньої економічної, психологічної та соціокультурної інтеграції. Важливу роль тут відведено спеціально розробленим програмам соціальної адаптації, спрямованим на подолання бар'єрів, які виникають під час інтеграції переселенців у нові умови життя. До таких програм входять заходи із надання житла, медичної допомоги, працевлаштування, забезпечення соціального супроводу, освітньої та психологічної підтримки.

Аналізуючи нормативно-правову базу, яка регламентує надання соціальних послуг, спрямованих на соціальну адаптацію ВПО, оприлюднену на сайті Мінсоцполітики України, зосередимо свою увагу на таких основних документах, як:

- Постанова КМ України від 07.03.2022 № 214 «Деякі питання надання державної соціальної допомоги та пільг на період введення воєнного стану» (зі змінами), згідно з якою виплата призначених державних допомог та пільг під час воєнного стану не призупиняється, але буде виплачуватися упродовж усього воєнного стану та наступного місяця після його припинення;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 26.02.2022 № 162 «Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення

воєнного стану» (зі змінами), в якій ідеться про альтернативні способи виплати пенсій та грошових допомог для ВПО під час воєнного стану у випадку збоїв у роботі банківської установи, чи проблем, пов'язаних з отриманням пенсії через поштового оператора;

- Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», який спрямований на забезпечення соціального захисту малозабезпечених та багатодітних сімей з числа внутрішньо переміщених осіб, шляхом надання їм допомоги;

- Програма житлових субсидій, яка вважається одним із важливих механізмів забезпечення соціального захисту населення в частині оплати житлово-комунальних послуг. Цією Програмою передбачено часткову державну компенсацію витрат на оплату житлово-комунальних через житлові субсидії [37].

Також на сайті Міністерства соціальної політики України йдеться, що за підтримки Програми розвитку ООН було запроваджено послуги соціальної адаптації для вразливих груп населення, зокрема ВПО. Для цього за ініціативи профільного Міністерства спільно з Програмою розвитку ООН в Україні (ПРООН) ще у 2023 році стартував пілотний проєкт, який цього ж року охопив 10 територіальних громад. Він був спрямований на розширення послуг соцадаптації. Наступного року проєкт запрацював на 26 громад, які зосереджені у Миколаївській, Харківській, Дніпропетровській, Полтавській, Сумській, Чернігівській і Чернівецькій областях. У цих громадах на базі територіальних центрів соціального обслуговування були створені простори соціальної адаптації, де надавалися такі послуги:

- проведення аналізу життєвої ситуації та окреслення шляхів вирішення проблем;
- забезпечення психологічної допомоги;
- здобуття соціальних навичок й умінь;
- створення умов для зміцнення родинних стосунків;

– підтримка у пошуках роботи та сприяння участі в клубах за інтересами.

Місцеві фахівці, які працюють у цих просторах, попередньо пройшли навчання з надання послуг соціальної адаптації[38].

Цей пілотний проєкт став основою для того, щоб Мінсоцполітики розробило зміни до державного стандарту послуги соціальної адаптації, які були затверджені наказом №175-Н від 11.04.2024 року «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей та внесення зміни до Класифікатора соціальних послуг». Цим документом Міністерство визначило вимоги до надання зазначеної послуги особам, що її потребують. Згідно з цим стандартом, соціальна адаптація є комплексом заходів, спрямованих на повернення особи до соціального життя після пережитих складних життєвих обставин. Він регламентує надання допомоги ВПО у напрямку відновлення соціальних зв'язків, у працевлаштуванні, у здобутті освіти та інших послуг [43]. Окрім того, Мінсоцполітики зазначає, що завдяки цьому проєкту були організовані не лише простори соціальної адаптації, а й в окремих територіальних громадах зазнали змін структури місцевого виконавчого органу, оскільки були створені структурні підрозділи з питань соціального захисту населення, і відповідно введено посади надавача соціальних послуг, а також внесено зміни до програми соціально-економічного розвитку територіальної громади в частині передбачення коштів на розвиток соціальних послуг [38].

Використовуючи отриманий практичний досвід із впровадження цієї послуги, у пілотних громадах було напрацьовано відповідні методичні рекомендації, які в майбутньому зможуть бути використані в інших територіальних громадах країни [38].

На сайті Міністерства соціальної політики України йдеться, що послугу соціальної адаптації внесено до плану реалізації Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. Її мета полягає у формуванні доступного середовища для всіх громадян, зокрема для

вразливих категорій населення. Запровадження просторів соціальної підтримки в усіх регіонах України сприятиме зміцненню соціальної інтеграції та розширенню можливостей громадян [38].

Враховуючи проведені дослідження проблеми, можна узагальнити, що теоретичні моделі та підходи до соціалізації внутрішньо переміщених осіб трактують адаптацію як складний, поетапний процес, що включає психологічну, соціальну, культурну та економічну інтеграцію особистості в новому середовищі. Зокрема, модель адаптаційної U-кривої Дж. Гуллахорна ілюструє динаміку змін емоційного стану людини під час соціалізації – від початкового оптимізму до кризи і подальшої стабілізації. Підходи вчених акцентують увагу на взаємодії суб'єктів адаптації – як ВПО, так і приймаючих громад, державних органів і соціальних інституцій. У центрі уваги перебувають такі аспекти, як забезпечення базових потреб, подолання психологічних бар'єрів, формування соціальних зв'язків, працевлаштування, доступ до освіти, медицини, та повноцінна участь у житті громади.

1.2. Національний та міжнародний досвід реалізації програм соціальної адаптації ВПО

Як було зазначено у попередньому підрозділі, програми соціальної адаптації, спрямовані на подолання бар'єрів, як таких, що виникли в процесі соціалізації переселенців, посідають вагомe місце у цьому процесі. Саме тому варто розпочати з визначення понять «програма» та «програма соціальної адаптації».

Аналізуючи поняття «програма» [26, 24, 67], робимо висновок, що це система запланованих заходів, спрямованих на досягнення конкретних цілей у межах обмеженого часу та ресурсів, яка включає стратегії, ресурси, діяльність і методи для досягнення соціальних змін.

Розглядаючи поняття «програма соціальної адаптації» та проаналізувавши джерела з цієї проблеми [7, 64, 63, 61], підводимо підсумок, що програма соціальної адаптації – це система заходів, спрямованих на допомогу особам або

групам осіб у їх адаптації до нових соціальних, культурних, економічних умов життя. Програми соціальної адаптації створюються для забезпечення ефективної інтеграції людей у нове середовище, з метою надання допомоги в освоєнні нових соціальних ролей, оволодінні необхідними навичками і знаннями.

Програми соціальної адаптації можуть розробляти урядові організації, громадські об'єднання або органи місцевої влади, переважно для вразливих груп, до яких відносяться ВПО, мігранти, люди з інвалідністю чи ветерани.

Результати аналізу низки програм соціальної адаптації в Україні свідчать, що вони спрямовані на підтримку внутрішньо переміщених осіб та сприяють їх інтеграції в нові громади й забезпеченню базових потреб. До основних компонентів програми соціальної адаптації ми відносимо:

- психологічну підтримку у формі консультацій, тренінгів, груп підтримки, які спрямовані на допомогу ВПО в адаптації до стресових ситуацій та до нових умов;
- освітні програми з навчання мови, здобуття освіти, підвищення кваліфікації, перекваліфікація з метою пошуку роботи;
- соціальна інтеграція, яка відбувається шляхом налагодження контактів з іншими людьми, та зниження рівня соціальної ізоляції;
- юридична допомога у формі консультацій з різних правових аспектів, а також з питань реєстрації, відновлення документів, отримання медичних послуг чи соціальних виплат;
- допомога у працевлаштуванні, пошуку роботи, підготовці резюме, організації ярмарків вакансій, опануванні нових скілів.

Вищезазначене свідчить, що цілі програм соціальної адаптації полягають у тому, щоб: полегшити процеси інтеграції в нове середовище; підвищити рівень самостійності й незалежності; зменшити соціальну ізоляцію та депресивні стани; забезпечити доступу до основних соціальних послуг таких як житло, медична допомога, освіта тощо.

Комплексні програми підтримки для внутрішньо переміщених осіб розробляють та затверджують громада на період дії воєнного стану в Україні. Вони здебільшого спрямовані на покращення умов життя ВПО та створення механізмів для їх комфортної соціальної адаптації. Ці програми, як правило, охоплюють усі аспекти життя переселенців, починаючи від житла та медичного обслуговування і завершуючи працевлаштуванням та соціальною адаптацією, і мають на меті зменшення соціальної напруги, спричиненої великою кількістю переселенців у приймаючих громадах, та покращення рівня їхньої безпеки й забезпечення прав.

Для підтвердження вищезазначеного проаналізуємо кілька програм, розроблених та затверджених для підтримки внутрішньо переміщених осіб на період дії воєнного стану в Україні, та виокремимо основні напрямки, характерні для кожної громади.

Почнемо з аналізу Львівської Комплексної програми підтримки внутрішньо переміщених осіб на період дії воєнного стану в Україні, яку було затверджено Розпорядженням начальника обласної військової адміністрації 11.04.2022 № 24/0/5-22ВА[24]. Ключовими моментами програми є:

1. Житлові питання, пов'язані з наданням тимчасового житла для ВПО. Відповідальність покладено на уряд та органи місцевого самоврядування.
2. Права та захист ВПО в частині їхнього доступу до соціальних послуг, реєстрації, отриманні паспортів, доступу до пенсійних та соціальних виплат, а також забезпеченні прав на житло та працю.
3. Забезпечення гуманітарною допомогою: продуктами харчування, ліками, одягом, медичними та гігієнічними товарами для тих, хто цього потребує.
4. Підтримка у сфері зайнятості, яка передбачає створення можливостей для працевлаштування ВПО, підтримку підприємництва серед переселенців, організацію навчання та перепідготовку.

5. Соціальна та психологічна підтримка переселенців адаптації в період адаптації до нових умов, особливо для тих, хто пережив важкі травми або втрату домівки.

6. Медичне забезпечення у частині надання медичних послуг, зокрема психологічного консультування, реабілітації та підтримки фізичного та психічного здоров'я.

У столиці було розроблено проєкт цільової програми «Підтримка та інтеграція внутрішньо переміщених осіб у місті Києві на 2025–2027 роки», який проіснував лише як проєкт. Він був розміщений у матеріалах Ради з питань ВПО при КМВА, але так і не набув чинності. Проєкт охоплював такі важливі питання, як: організація належного житлового забезпечення ВПО; допомога їх соціалізації в умовах нового проживання; сприяння зайнятості шляхом розвитку їх потенціалу [53]. Натомість у листопаді 2025 року Київська міська рада затвердила іншу, оновлену Програму заходів із підтримки, інтеграції та адаптації внутрішньо переміщених осіб у місті Києві на 2026-2028 роки [54], яка на сьогодні є чинною і фактично замінила попередній проєкт. Ця програма має комплексний інтеграційний характер: вона не обмежується лише соціальною допомогою, а спрямована на повноцінне включення ВПО в життя міста (економічне, соціальне, культурне). Серед ключових напрямів програми варто виділити:

1. Соціальний захист і базова підтримка, які полягають у матеріальній допомозі вразливим категоріям; забезпеченні продуктами, засобами гігієни, базовими послугами та надання пільг, зокрема на користування транспортом, харчування дітей тощо.

2. Забезпечення житлом передбачає надання тимчасового житла, розвиток центрів компактного проживання, створення інфраструктури для тривалого перебування.

3. Працевлаштування та економічна інтеграція у вигляді ваучерів на перекваліфікацію, підтримка зайнятості, виділення коштів для грантів із метою започаткування бізнесу.

4. Психологічна та правова допомога через надання безкоштовних консультацій психологів, консультаційної та представницької правової допомоги.

5. Освіта та інтеграція дітей базується на доступі до освіти, інтеграції дітей у школи та громаду, підтримці сімей із дітьми.

6. Соціокультурна інтеграція містить культурні заходи, інтеграційні події, формування соціальних зв'язків у громаді.

7. Оздоровлення та реабілітація під час санаторно-курортного лікування та шляхом відновлення фізичного і психічного здоров'я.

Комплексна програма підтримки внутрішньо переміщених осіб Харківської області на 2023-2027 роки [24] затверджена рішенням Харківської обласної ради №673-VIII від 5 жовтня 2023 року. Вона передбачає надання психологічної допомоги та реабілітацію, також залучення ВПО до культурного життя громад, сприяння зайнятості та інтеграції на ринку праці, забезпечення належних умов у місцях тимчасового проживання ВПО, надання фінансової допомоги ВПО, які перебувають на обліку для отримання житла, сприяння працевлаштуванню та підтримку самозайнятості ВПО, зокрема через залучення до суспільно корисних робіт у межах проєкту «Армія відновлення» та проведення курсів з основ підприємництва; забезпечення доступу ВПО до соціальних, медичних, освітніх послуг та залучення їх до культурних заходів тощо. Загальний бюджет програми становить 380 мільйонів гривень.

Київська обласна цільова програма «Підтримка внутрішньо-переміщених осіб на 2023-2025 роки» [17], яку було затверджено 9 червня 2023 року рішенням Київської обласної ради №553-18-VIII. Програма спрямована на забезпечення підтримки та інтеграції внутрішньо переміщених осіб в області та передбачає реконструкцію і переобладнання наявних та нежитлових об'єктів і приміщень у житлові для тимчасового проживання ВПО. У 2025 році фінансування програми було збільшено на 94,32 млн грн. Програма також передбачає заходи з надання соціальних послуг, психологічної підтримки та сприяння інтеграції ВПО в локальні громади. Завдяки співпраці з благодійними

організаціями зараз на території Київської області діє благодійна програма «Містечко Хансена», яка надає житло для ВПО на безкоштовній основі до 5 років.

Комплексна програма підтримки внутрішньо переміщених осіб у Дніпропетровській області на 2023–2025 роки, яка була затверджена ще в липні 2023 року рішенням обласної ради №299-17/VIII. Однією з головних цілей програми є створення умов для реалізації прав та задоволення потреб ВПО, покращення умов їхнього життя, формування комплексу фінансових, організаційно-правових і технічних умов для забезпечення сприятливого соціального клімату, досягнення позитивних змін якості життя населення. Завдання програми полягають у сприянні інтеграції ВПО шляхом усунення перешкод у реалізації їхніх прав та основних свобод, а також гарантування повного доступу ВПО до адміністративних, соціальних, культурних та інших послуг [21].

Комплексна програма підтримки ВПО у Закарпатській області (2023–2025 рр.) затверджена Закарпатською ОВА та Радою ВПО у липні 2024 року [60]. Програма діяла на період 2023–2025 років і передбачала широкий спектр заходів і послуг для внутрішньо переміщених осіб. До основних напрямків програми відносилися: соціально-психологічна підтримка; сприяння в працевлаштуванні та інтеграції; забезпечення тимчасовим та постійним житлом; підтримка в оформленні документів чи отриманні виплат; інструменти кредитування (іпотека, програми «Власний дім»); розвиток інфраструктури для адаптації, зокрема мобільні бригади та центри підтримки. Після завершення дії Комплексної програми підтримки ВПО у Закарпатській області на 2023-2025 роки станом на 2026 рік нова аналогічна цільова програма не була затверджена. Натомість підтримка внутрішньо переміщених осіб здійснюється в межах кількох регіональних програм соціального захисту, житлової політики та міжрегіональних партнерських ініціатив, що свідчить про перехід до інтегрованої моделі управління.

Водночас кожна програма громади має свої особливості. Розглянемо унікальні елементи програм в окремих громадах.

Таблиця 1

Унікальні елементи програм підтримки ВПО (2022-2025 роки)

Регіон/Місто	Унікальні підходи та елементи підтримки
м. Львів	– створення банку житла для ВПО та електронної черги на отримання житла; – соціальні гуртожитки на базі колишніх інтернатів; – розвиток інтеграційних просторів (центрів підтримки сімей ВПО); – локальні програми мікрогрантів для ВПО-підприємців;
м. Київ	– програми підтримки молоді та студентів серед ВПО (стипендії, гуртожитки); – участь у пілотних проєктах «сімейного патронажу» для родин ВПО з дітьми; – підтримка через комунальні Центри соціальних служб та «Єдиний координаційний хаб»;
Харківська область	– акцент на відновленні документів і доступ до медичних послуг у прифронтових громадах; – виїзні мобільні бригади підтримки ВПО в сільській місцевості; – програми тимчасової релокації ВПО із зони активних бойових дій;
Київська область	– пріоритет на будівництві та ремонті модульного житла для ВПО; – розвиток міжмуніципального співробітництва для створення центрів адаптації; – участь у програмах МОМ, орієнтованих на психосоціальну допомогу;
Дніпропетровська область	– власна регіональна програма мікрокредитування малого бізнесу ВПО; – створення онлайн-платформ для маркетингового просування продукції і послуг, які надають ВПО; – міські ініціативи з інтеграції ВПО в органи самоорганізації населення (ОСН);
Закарпатська область	– комплексна програма підтримки ВПО (2023–2025), яка включає психосоціальну адаптацію, працевлаштування та підтримку житлом; – активне залучення Ради ВПО до розробки політик; – використання коштів міжнародних партнерів для створення центрів підтримки.

Вищезазначене свідчить, що всі проаналізовані нами програми для внутрішньо-переміщених осіб містять спільні елементи, характерні для більшості територіальних громад:

- соціальну адаптацію та інтеграцію в громади;
- психологічну підтримку;
- наставництво й роботу з громадами для уникнення дискримінації;
- залучення ВПО до культурного, соціального та громадського життя;
- працевлаштування та економічна активність;
- центри зайнятості, профорієнтація;
- курси перекваліфікації та мікрогранти;
- підтримку соціального підприємництва;
- доступ до соціальних послуг і пільг;
- юридичну підтримку (відновлення документів, оформлення статусу);
- консультаційні центри та мобільні бригади;
- спрощений доступ до медичних, освітніх, адміністративних послуг;
- житлові рішення;
- тимчасове розміщення (гуртожитки, модульні містечка);
- участь у програмах довготривалого житла (наприклад, «ЄОселя»);
- пільгове орендування або житлова субсидія;
- інформаційну підтримку;
- чат-боти, гарячі лінії;
- платформи з актуальними даними про допомогу, вакансії, послуги.

Провівши дослідження з розробки та впровадження національних програм соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах збройної агресії проти України, ми дійшли висновку, що:

1. Програми передбачають залучення значних коштів із державного та місцевого бюджетів. Одним із джерел фінансування є міжнародні гуманітарні

організації та донори, які також активно підтримують заходи, спрямовані на підтримку ВПО в Україні. Крім того, для вирішення проблем ВПО в окремих громадах можуть залучати приватний сектор та громадські об'єднання. Місцева влада є основним органом для реалізації програми на рівні громад. Вони забезпечують інтеграцію ВПО, надають необхідні послуги та координують діяльність на місцях.

2. На реалізацію програми активно працюють міжнародні інституції, такі як ООН, ВООЗ та інші численні неурядові організації, що надають гуманітарну допомогу та сприяють у створенні умов для соціальної адаптації ВПО.

3. Важливою частиною адаптації ВПО у місцеві громади є створення умов для взаємодії ВПО з місцевим населенням, що сприяє більш ефективній адаптації переселенців до нових умов життя.

4. Спільними рисами програм є: базовий набір послуг з адаптації, працевлаштування, забезпечення житлом, психологічна підтримка.

5. Відмінності залежать від ресурсів громади, партнерів (міжнародні донори), цільової групи (діти, ветерани, жінки), специфіки регіону (приграничні зони, демографічна ситуація) тощо.

6. Розробка та провадження дієвих програм соціальної адаптації вимагає комплексного підходу, що ґрунтується на міждисциплінарних дослідженнях у галузях соціальної роботи, права, економіки та психології.

Зважаючи на вищезазначене, вважаємо, що вивчення та врахування міжнародного досвіду із зазначеної проблеми, зокрема практик, які використовуються в країнах, що стикалися з проблемою масового внутрішнього переміщення населення, є сьогодні дуже важливим.

Отже, аналіз міжнародного досвіду реалізації програм соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб дозволив визначити ефективні практики, що можуть бути враховані при формуванні національної політики у цій сфері. Особливо цінним є досвід країн, що стикалися з масовими або тривалими процесами внутрішнього переміщення, зокрема таких країн, як

Грузія, Колумбія, а також держав, які приймали значну кількість ВПО внаслідок воєнних конфліктів із таких країн, як Йорданія, Ліван і Туреччина.

У Грузії, яка зазнала хвиль внутрішнього переміщення внаслідок конфліктів у 1990-х роках та у 2008 році, уряд створив спеціалізовану інституцію – Агентство з питань ВПО, яке координує реалізацію державних програм у цій сфері. Серед основних напрямів підтримки варто виокремити програму забезпечення житлом: із 2013 року понад 23 тисячі сімей отримали нове помешкання, а в середньостроковій перспективі передбачено задоволення житлових потреб завдяки облаштуванню ще приблизно 13 тисяч домогосподарств. Також активно впроваджуються проєкти з підтримки працевлаштування, зокрема надання малих грантів для започаткування підприємницької діяльності, участь у програмах професійного навчання, а також пільгове кредитування для ВПО [82].

У Колумбії, яка протягом десятиліть переживала збройний конфлікт і має один із найвищих рівнів внутрішнього переміщення у світі, було створено унікальну єдину національну систему реєстрації жертв насильства та ВПО – Registro Único de Víctimas, що дозволяла централізовано координувати надання допомоги та державних послуг. Особливістю колумбійської моделі стало функціонування мобільних офісів, які здійснюють виїзні юридичні та психологічні консультації для ВПО у віддалених регіонах. Окремої уваги заслуговують інтеграційні механізми через систему освіти, де школи виступили точками входу для інтеграції ВПО у нові громади, зокрема шляхом впровадження спеціальних навчальних курсів та інклюзивних підходів [33].

У країнах Близького Сходу – Йорданії, Лівані, Туреччині – внутрішньо переміщені особи та біженці, здебільшого з Сирії, включалися до національних систем охорони здоров'я, освіти та ринку праці. На прикладі Лівану можемо розглянути систему інтегрованих медичних послуг, яку було створено для забезпечення рівного доступу до базової медичної допомоги як для ВПО, так і для місцевого населення. Освітні інституції запровадили модель «double shift», згідно з якою навчальний процес було організовано у дві зміни: перша зміна–

для місцевих учнів, друга— для дітей ВПО. Така практика дозволила уникнути перевантаження шкільної інфраструктури та одночасно забезпечити безперервну освіту для дітей, що постраждали від конфлікту. Крім того, в низці приймаючих громад ВПО долучалися до суспільно-корисних робіт, що сприяло зміцненню соціальних зв'язків та мінімізації соціальної ізоляції [99,89].

Суттєву роль у процесі розробки та реалізації програм соціальної адаптації в зазначених країнах також відіграли міжнародні організації, такі як Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR), Міжнародна організація з міграції (ІОМ), а також різні гуманітарні та благодійні структури, які забезпечували фінансову, технічну та експертну підтримку місцевим органам влади та неурядовому сектору [87].

Спираючись на результати аналізу міжнародного досвіду цих країн, виокремимо кілька ключових принципів, які становлять основу ефективних програм соціальної адаптації ВПО у світовій практиці:

Рисунок 1

Ключові принципи ефективних програм соціальної адаптації ВПО (міжнародний досвід)

Інституційна сталість

- створення окремих органів або підрозділів у системі державного управління, які відповідають за інтеграцію ВПО на всіх рівнях.

Інтеграція у національні системи

- ВПО поступово інтегруються у загальнодержавну систему освіти, охорони здоров'я, працевлаштування.

Мобільність та доступність послуг

- організовано виїзні консультаційні пункти, мобільні бригади, зокрема для надання психологічної, правової та адміністративної допомоги у сільських та прифронтових громадах.

Підтримка економічної самостійності

- програми малих грантів, мікрокредитування, сприяння самозайнятості та соціальному підприємництву

Інтеграція через освіту та культуру

- особливу увагу приділяється інклюзивним освітнім заходам, соціальному наставництву, участі ВПО у житті громади.

Вищезазначене свідчить, що міжнародний досвід демонструє ефективну соціальну адаптацію ВПО, яка ґрунтується на поєднанні інституційної підтримки, залученні громади, інтеграції в існуючі державні системи, створенні умов для зайнятості та безперервної освіти. Ці підходи можуть стати корисними для вдосконалення української моделі підтримки внутрішньо переміщених осіб в умовах повномасштабної війни в Україні та післявоєнної відбудови.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

2.1. Соціально-демографічна характеристика ВПО в Закарпатській області та інфраструктурна готовність регіону до їх прийому

У результаті повномасштабного вторгнення в лютому 2022 року російської федерації в Україну Закарпатська область увійшла до числа основних регіонів, які приймали велику кількість внутрішньо переміщених осіб. Завдяки відносній безпеці, географічній віддаленості від зони бойових дій та близькості до кордону з країнами ЄС, наш регіон перетворився на своєрідний гуманітарний та логістичний хаб.

Станом на березень 2022 року, за інформацією Закарпатської обласної військової адміністрації, в області перебувало близько 380 тисяч внутрішньо переміщених осіб, які залишили свої домівки через бойові дії в інших регіонах України, при цьому близько 110 тисяч осіб було офіційно зареєстровано як ВПО [11]. Упродовж року кількість офіційно зареєстрованих переселенців поступово зростала, досягши 156 тисяч осіб у лютому 2023 року, про що свідчать офіційні дані: «Згідно з даними Закарпатської обласної військової адміністрації, станом на лютий 2023 року, в області було офіційно зареєстровано 156 000 внутрішньо переміщених осіб, хоча за оцінкою мобільних операторів фактична кількість переселенців наближалася до 400 000» [45].

Таблиця 2

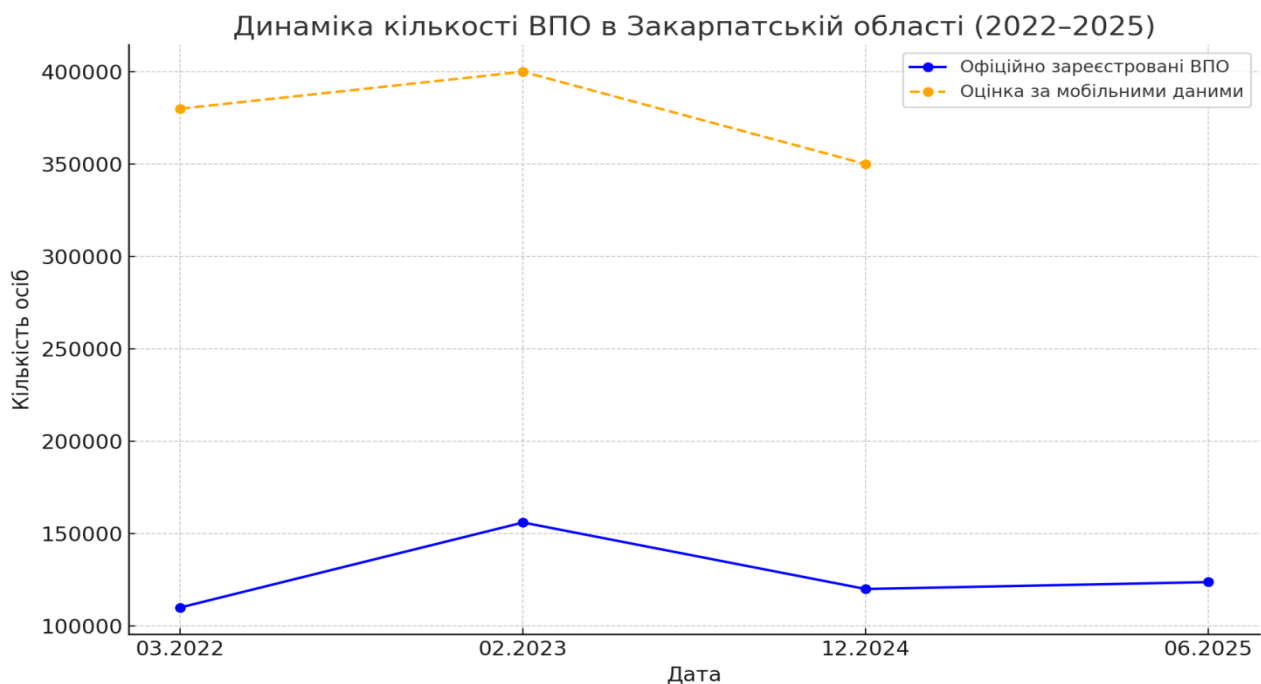
**Динаміка офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб у
Закарпатській області (2022–2025 рр.)**

Рік/Місяць	Кількість ВПО (офіційно зареєстрованих)	Джерело даних
Березень 2022	110 000	Закарпатська ОВА

Лютий 2023	156 000	Закарпатська ОВА
Кінець 2024	120 000	Опитування журналістів «Суспільне Закарпаття»
Червень 2025	123 743	Міністерство соціальної політики України

Проаналізуємо інформацію, узагальнену у таблиці. На кінець 2024 року відбулося незначне скорочення кількості офіційно зареєстрованих ВПО, що становило близько 120 тисяч осіб, як свідчить інформація, сформована на основі опитувань представників Закарпатської обласної військової адміністрації у грудні 2024 року журналістами «Суспільного Закарпаття», які вказували на тенденцію до зменшення кількості офіційно зареєстрованих ВПО [71]. На нашу думку, таке зменшення частково пов'язано із поверненням окремих осіб до місць попереднього проживання, а також із переходом частини ВПО до інших регіонів України або за кордон. Останні офіційні дані Міністерства соціальної політики України свідчать, що станом на червень 2025 року в Закарпатській області було зареєстровано 123 743 внутрішньо переміщених осіб [39].

Рисунок 2

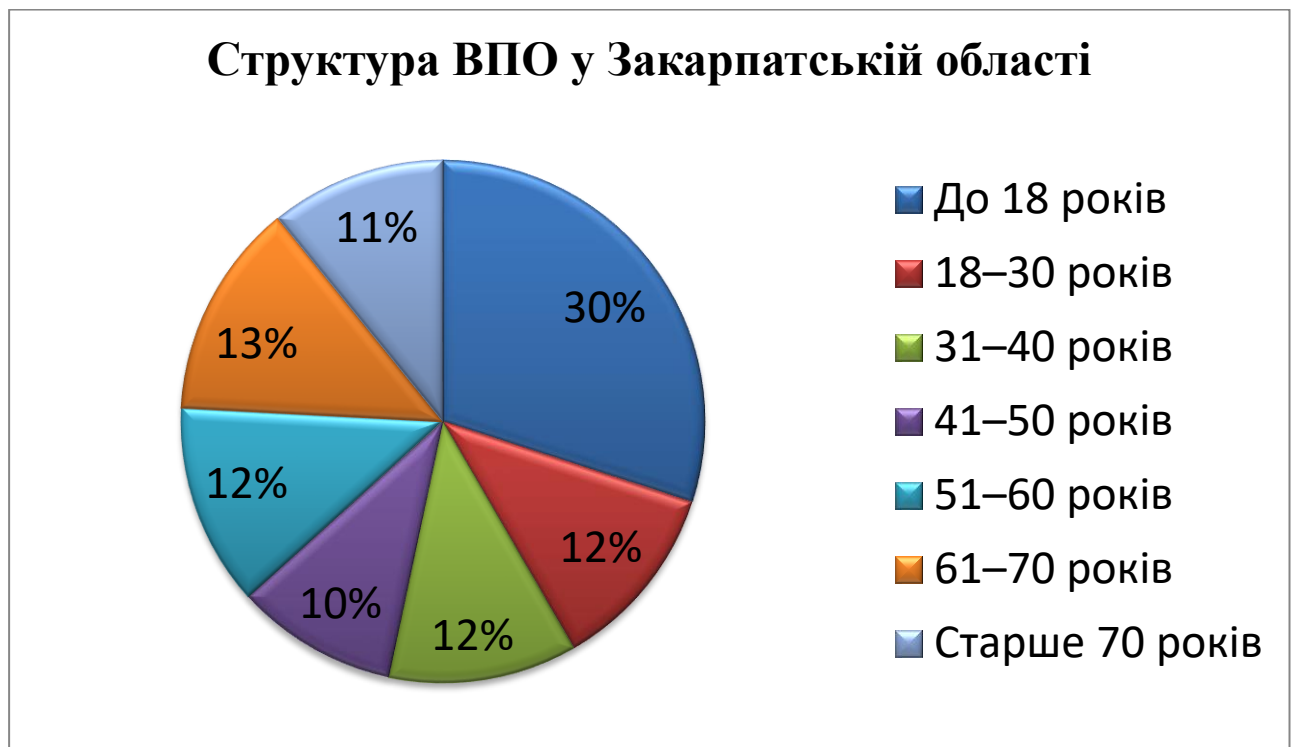

Одним із ключових елементів оцінювання ефективності програм соціальної адаптації ВПО є вивчення їх соціально-демографічних характеристик, зокрема статево-вікового, освітнього та професійного складу. З огляду на специфіку Закарпатської області, яка з початку повномасштабної війни стала одним із основних регіонів прийому ВПО, подібні дослідження становлять важливу умову для формування ефективних заходів адаптації.

Як свідчать дані Міжнародної організації з міграції, на кінець 2024 року близько 36 % ВПО, які перебувають на території Закарпатської області, становлять діти та підлітки віком до 18 років [3]. Цей показник є суттєво вищим за середні демографічні пропорції області до початку воєнних дій, що зумовлює додаткове навантаження на заклади освіти та соціальну інфраструктуру. За оцінкою експертів, решта контингенту ВПО в області розподіляється так [3].

Рисунок 3

**Орієнтовна структура ВПО у Закарпатській області за віком
(2024–2025 рр.)**

Вищезазначене свідчить, що переважну частину дорослого контингенту ВПО в Закарпатській області складають особи працездатного віку, зокрема у вікових категоріях 31–50 років. Водночас, як демонструє Рисунок, на територію

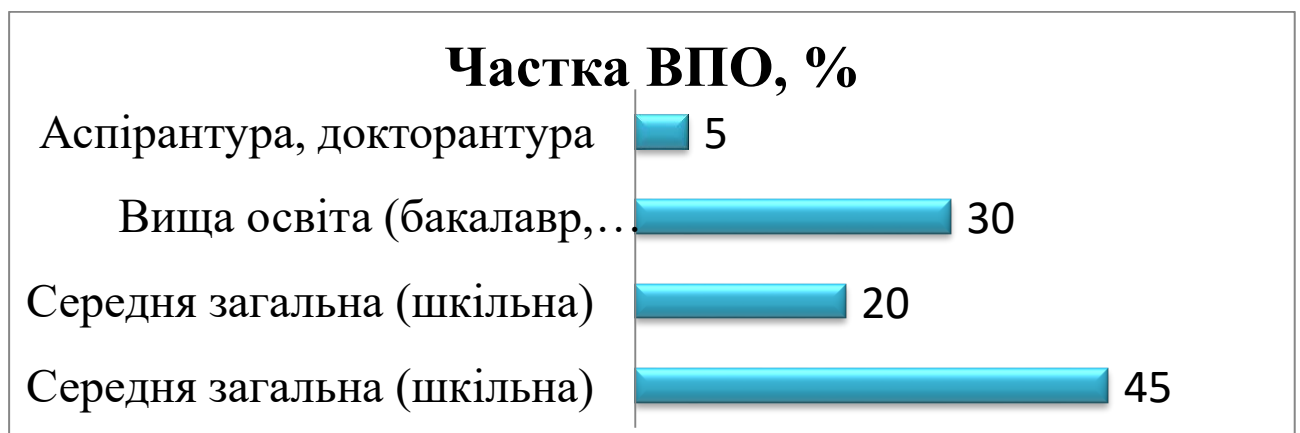
Закарпаття переїхала значна частка осіб літнього віку (близько 29 % – у віці понад 61 рік), що спричинило додаткову потребу у забезпеченні доступу до медичних та соціальних послуг.

Щодо статевого складу переміщених осіб, нами було встановлено, що домінуючу частку серед ВПО в області складають жінки та діти, що узгоджується із загальнонаціональними тенденціями, за якими до 70 % переміщеного населення є жінки та неповнолітні [2]. Це ми пояснюємо тим, що значна кількість чоловіків призовного віку залишаються у місцях постійного проживання або вже залучені до проходження військової служби.

Аналізуючи освітній рівень ВПО, можемо стверджувати, що він є достатньо високим. Це дозволяє ефективно залучати їх до соціально-економічного життя регіону. Згідно з результатами опитування, проведеного науковцями Ужгородського національного університету спільно з громадською організацією «Центр зайнятості Вільних людей», близько 70 % ВПО, які перебувають на території Закарпатської області, мають середню спеціальну або вищу освіту [4]. Узагальнимо ці показники у Рисунок.

Рисунок 4

Орієнтовний розподіл ВПО у Закарпатській області за рівнем освіти

Згідно з даними Закарпатського обласного центру зайнятості можемо зробити висновок, що значна частина внутрішньо переміщених осіб, які перебувають у регіоні, активно залучається до сфери праці. Так, за інформацією служби зайнятості, станом на кінець 2023 року [12]:

- близько 40 % працевлаштованих ВПО працюють у сфері переробної промисловості;
- 15–16 % зайняті в оптовій та роздрібній торгівлі;
- 8–9 % – у сфері охорони здоров'я;
- 7–9 % – у сфері організації харчування;
- будівництво, транспорт, енергетика, водопостачання, комунальна сфера – разом охоплюють близько 22–25 % зайнятих ВПО.

При цьому у 2024 році через обласну службу зайнятості працевлаштовано ще 586 переселенців. Нами також було встановлено, що найбільш затребуваними професіями стали: швачки, продавці-консультанти, кухарі, бухгалтери, молодші медичні сестри, адміністратори [70].

Крім того, за офіційними даними Закарпатської обласної служби зайнятості, станом на квітень 2025 року [14]:

- на обліку перебуває 317 ВПО, із яких 252 особи мають статус безробітного;
- із початку 2025 року вже 67 осіб працевлаштовано, 14 осіб направлено на професійне навчання;
- зокрема, популярністю користуються програми перекваліфікації для опанування робітничих спеціальностей.

Таблиця 3

Професійна структура працевлаштованих ВПО у Закарпатській області

Галузь економіки	Частка ВПО, %	Основні професії
Переробна промисловість	40 %	робітники на виробництві, монтажники
Гуртова та роздрібна торгівля	15–16 %	продавці, консультанти
Охорона здоров'я	8–9 %	лікарі, молодші медичні сестри, санітарки
Тимчасове розміщення та харчове обслуговування	7–9 %	кухарі, офіціанти, допоміжний персонал
Будівництво, транспорт, енергетика, комунальна	22–25 %	робітники будівництва, водії, технічний

сфера		персонал
Інші сфери	решта	бухгалтери, адміністратори, службовці тощо

Вищезазначене свідчить, що спостерігається певна позитивна динаміка інтеграції ВПО у регіональний ринок праці, зокрема завдяки доступності робітничих професій, програм перекваліфікації та підвищенню мобільності робочої сили.

Серед основних викликів, пов'язаних з інтеграцією ВПО у приймаючі громади, залишається забезпечення гідних житлових умов. Закарпатська область, яка прийняла найбільшу кількість ВПО в Україні з початку повномасштабного вторгнення, стикається з обмеженими інфраструктурними можливостями для довгострокового розміщення переселенців.

Наразі в регіоні функціонують 107 пунктів тимчасового проживання, де доступні приблизно 1500 вільних ліжокмісць. Однак, як свідчать офіційні дані Закарпатської обласної військової адміністрації, лише близько одного відсотка переміщених осіб проживають у таких пунктах. Основна частина ВПО оселяється в приватному секторі, орендує житло або проживає у родичів чи знайомих. У комунальних закладах (передусім у школах, гуртожитках, інтернатах) проживають понад 18 тисяч осіб. Це становить близько 14% від загальної кількості зареєстрованих ВПО в області [57].

Одним із визначальних факторів соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб є такий важливий показник, як їх повноцінний доступ до базових суспільних послуг, насамперед до отримання освітніх та медичних послуг. У Закарпатській області, яка є одним із найбільших реципієнтів переміщеного населення, забезпечення цих потреб набуло особливої актуальності у 2022–2026 роках.

У сфері освіти державна політика передбачає низку пілг для дітей ВПО. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 16 березня 2022 р. № 305 «Про деякі питання забезпечення здобуття повної загальної середньої освіти дітьми, які переміщуються з тимчасово окупованих територій та районів

проведення бойових дій» [51], внутрішньо переміщені особи мають право на першочергове зарахування до закладів дошкільної та загальної середньої освіти, безоплатне харчування та забезпечення підручниками, а також пільгові умови вступу до закладів вищої освіти відповідно до Умов прийому у 2024–2025 н. р. [72].

За даними інформаційної платформи Єдина платформа для ВПО, станом на початок 2025 року у Закарпатській області перебуває понад 37 тисяч дітей шкільного віку з-поміж ВПО. Проте значна частина з них має обмежений доступ до очної форми навчання через дефіцит вільних місць у школах, особливо в Ужгороді, Мукачеві та інших великих громадах. Як наслідок, поширюється дистанційне та індивідуальне навчання, що, однак, не завжди сприяє повноцінній соціалізації та адаптації дітей-переселенців. У селах не спостерігається проблема забезпечення дітей ВПО шкільною та дошкільною освітою, але більшість ВПО не бажають проживати у сільській місцевості.

У сфері охорони здоров'я, відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [15] та Постанови Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2022 р. № 502 «Про затвердження Порядку надання медичної допомоги внутрішньо переміщеним особам» [52], внутрішньо переміщені особи мають право на отримання повного обсягу безоплатної медичної допомоги незалежно від місця реєстрації. Це включає первинну, спеціалізовану, екстрену медичну допомогу, паліативну підтримку, реабілітацію, а також участь у програмі «Доступні ліки».

Станом на 2025 рік в області продовжують діяти адаптовані маршрути для надання амбулаторної допомоги ВПО, зокрема розширено доступ до профілактики, скринінгу, консультацій психолога та спеціалістів. Як повідомляє Закарпатський обласний клінічний центр [46], медичні заклади регіону надають допомогу всім ВПО безперешкодно, у тому числі тим, хто не підписав декларацію із сімейним лікарем.

Проведений аналіз дозволяє нам стверджувати, що, попри формальні гарантії, реальний доступ до зазначених послуг супроводжується низкою

обмежень. У сфері освіти – це брак навчальних місць, нестача педагогічного персоналу, а також логістичні труднощі для родин ВПО, які проживають у віддалених або тимчасових локаціях. У медичній сфері спостерігається нерівномірне навантаження на первинну ланку в густонаселених громадах, а також недостатня поінформованість ВПО про механізми отримання гарантованих послуг.

Попри наявність нормативної бази та певних успішних ініціатив, повна реалізація права на освіту та медичну допомогу для внутрішньо переміщених осіб у Закарпатській області потребує подальшого вдосконалення. Серед пріоритетних заходів варто відзначити розширення мережі шкільної інфраструктури, створення мобільних медичних команд, розробку механізмів транспортування ВПО до закладів освіти та охорони здоров'я, а також посилення інформаційної підтримки.

2.2. Досвід впровадження програм соціальної адаптації ВПО в громадах Закарпатської області: проблеми та перспективи

У зв'язку з необхідністю інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади, реалізація ефективних програм їх соціальної адаптації стала одним із пріоритетних напрямів державної політики та діяльності органів місцевого самоврядування.

Так, станом на 2024–2025 рр. в Україні спостерігається розвиток низки моделей соціальної адаптації ВПО, які впроваджуються як на державному, так і на місцевому рівнях, із залученням міжнародних донорів, громадських організацій і самих ВПО.

Однією з інноваційних ініціатив є впровадження послуги соціальної адаптації, що реалізується Міністерством соціальної політики України у співпраці з Програмою розвитку ООН (ПРООН) у межах проєкту «Підтримка реформи соціального сектору в Україні». За даними Міністерства соціальної політики України, у 2023–2024 роках зазначена послуга апробується у 26 громадах, де створено спеціальні «простори соціальної адаптації». Такі

простори функціонують на базі територіальних центрів соціального обслуговування населення. До основних компонентів послуг відносяться: оцінка життєвої ситуації ВПО, надання психологічної допомоги, розвиток соціальних навичок та супровід у вирішенні побутових і правових питань [35]. Програма психосоціальної підтримки постраждалих від війни в Закарпатській області охоплює роботу з переселенцями через мобільні бригади психологів, соціальних працівників, групи самодопомоги [10].

Одночасно спостерігаємо активний розвиток механізму рад внутрішньо переміщених осіб, які функціонують як консультативно-дорадчі органи при органах влади. За даними Міністерства соціальної політики, станом на 2026 рік в Україні створено понад 800 таких рад [50]. Їх діяльність регламентується Модельним положенням, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2023 р. № 863 [16]. Рада забезпечує участь ВПО у прийнятті рішень на місцевому рівні, ініціює проекти інтеграції, сприяє налагодженню діалогу з постійними мешканцями громади. У вересні 2023 року при Закарпатській ОВА також була створена Рада ВПО, до складу якої увійшли 23 особи, з яких 16 – безпосередньо ВПО. Рада ВПО ініціює розробку інформаційних довідників, створення прихистків та долучає переселенців до місцевого планування [58].

Значну роль у забезпеченні багатовимірної адаптації відіграє також програма «Житло +5», що реалізується за підтримки Програми ООН із населених пунктів (UN-Habitat). Програма фокусується на п'яти ключових напрямках: доступ до житла, до закладів охорони здоров'я, освіти, соціального захисту та зайнятості. Як зазначено на сайті МОН України, вона спрямована на системну підтримку приймаючих громад, які забезпечують тривалу інтеграцію ВПО [33]. У Закарпатті надання соціальних, медичних, освітніх послуг, житлова підтримка, професійне навчання та працевлаштування передбачені Регіональною програмою підтримки ВПО на 2023–2025 рр [10]. Наприклад, у 2024 році на фінансування заходів із підтримки ВПО у Закарпатській області із місцевих бюджетів було спрямовано 23,5 млн грн.

Завдяки співпраці обласної адміністрації з міжнародними організаціями, насамперед з УВКБ ООН, у 2024 році було розпочато облаштування 49 об'єктів соціального житла у громадах Ужгорода, Мукачева, Чопа, Перечина та Великого Березного. Крім того, реалізується ініціатива зі створення земельного банку для будівництва нового житла з подальшим виділенням до 10% площ для потреб ВПО [41, 42, 20, 9,40].

Ми з'ясували, що з початку 2025 року відбулися важливі зміни у законодавчому та практичному забезпеченні житлом внутрішньо переміщених осіб, які безпосередньо стосуються Закарпатської області [69, 18], а саме:

1. Із 29 січня 2025 року стартувала програма «Субсидія на оренду житла для внутрішньо переміщених осіб» відповідно до Порядку №1225, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів від 25 жовтня 2024 року, що дозволяє ВПО отримувати субсидію на оренду житла, а також компенсацію частки ПДФО та військового збору для наймодавців на підставі офіційного договору оренди. Для цього необхідно довести, що: житло ВПО зруйноване або належно не відновлене; житлова площа менша, ніж передбачено нормативами; договір оренди укладений із власником, який не є родичем. Програма доступна також тим, хто вже отримує державні субсидії.

2. Із 1 січня 2025 року діє механізм компенсації власників житла за прийом ВПО – 450 грн на особу щомісяця, і 900 грн у зимовий період. Із 1 березня компенсація поширюється на строк до 6 місяців із подальшою автоматичною перевіркою статусу. Право на цю компенсацію мають лише ті власники, хто не має кровної спорідненості з ВПО і не включений до програми «Прихисток».

3. У лютому 2025 року анонсувалося відкриття ще чотирьох шелтерів у Закарпатській області (діючі 107 + 4 нові), що свідчить про активізацію регіональних зусиль у розвитку простору для тимчасового розміщення ВПО. Наприклад, Кам'янська громада отримує нові житлові будинки для багатодітних переселених родин, споруджені спільно з міжнародними

(«Людина у скруті», «Неємія») та місцевими донорами. До травня 2025 року вже були збудовані 3 об'єкти, будівництво четвертого триває.

Отже, станом на 2025 рік відбувається квантовий стрибок у впровадженні комплексного підходу до житлового забезпечення. Поєднуються підтримка через орендні субсидії та компенсації, розбудова шелтерів і модульного житла, зростають місцеві практичні ініціативи.

Ми також провели аналіз основних програм, спрямованих на забезпечення житлом ВПО [30, 32, 34,31] та з'ясували, що на національному рівні програми пільгового кредитування та компенсації за знищене житло активно реалізуються, зокрема через ініціативи «Житлові приміщення для ВПО» та «єВідновлення». Однак фінансування цих програм має бути більшим для покриття всіх потреб ВПО. У Закарпатській області активно впроваджуються регіональні програми підтримки ВПО, зокрема через обласну раду ВПО. Ці програми здебільшого охоплюють будівництво та придбання житла, компенсацію процентних ставок за іпотечними кредитами, а також тимчасове розміщення переселенців. Проведені дослідження щодо житлових програм, які впроваджуються у Закарпатті, узагальнимо у таблицях.

Таблиця 4

Житлові програми у Закарпатті

Програма	Умови кредитування	Цільова аудиторія	Реалізація
Житло для ВПО	3% річних, 30 років, 6% початковий внесок	ВПО	Держмолодьжитло та Мінреінтеграції за фінансової підтримки Уряду Німеччини через кредитну установу KfW
«єОселя»	7% річних	ВПО, ветерани, учасники бойових дій	Подати заявку на платформі Дія
«Власний дім»	Пільгові кредити	ВПО, військовослужбовці,	Закарпатська ОДА/ОВА

		ветерани	
Інформаційний довідник місць тимчасового проживання для ВПО	—	ВПО, які шукають тимчасове житло	Інформаційний довідник
Координаційна комісія з обліку об'єктів нерухомого майна для проживання ВПО	—	ВПО, громади, донори	Закарпатська ОДА/ОВА

Таблиця 5

Стан забезпечення житлом ВПО

Показник	2022	2023	2024	2025
Кількість виданих пільгових кредитів	—	650	800	1500
Сума виділених коштів (млн грн)	—	902,3	877,5	-
Кількість родин, що отримали компенсацію	—	—	—	10000
Кількість родин, що отримали житло через програму «НОМЕ»	—	—	—	3000
Кількість родин, що скористалися регіональними програмами	—	—	—	—

Із вищезазначеного можна зробити висновок, що, попри впровадження урядом низки програм, спрямованих на забезпечення ВПО житлом, залишається низка проблем, зокрема:

- низький рівень фінансування програм;
- обмежена кількість доступного житла;
- бюрократичні перепони та недостатня інформованість ВПО про доступні програми, які потребують доопрацювання.

Більш детальний аналіз програм, із зазначенням їх позитивних і негативних сторін, буде проведено у наступному розділі роботи та підготовлено рекомендації щодо удосконалення чинних програм.

У цій надскладній ситуації, яка сьогодні склалася в Україні, важливу роль відіграють міжнародні організації, які мобілізували фінансові ресурси, технічну допомогу та експертизу для підтримки державних і місцевих зусиль у сфері житлового забезпечення. Їхня участь стала вагомим чинником у формуванні гнучких рішень – відекстреного прихистку до довгострокових програм із будівництва та реконструкції житла. Завдяки цьому забезпечується не лише розміщення ВПО, а й їх соціальна адаптація та інтеграція в нові громади.

Інформацію, отриману за результатами проведеного аналізу міжнародних програм, спрямованих на забезпечення житлом ВПО [73, 28, 77, 76, 81, 55, 91, 85, 29, 95], узагальнено в таблиці.

Таблиця 6

Аналіз міжнародних організацій і програм забезпечення житлом ВПО в Україні

Назва організації	Програми / ініціативи	Цільова аудиторія	Фінансування	Співпраця	Висновок
UNHCR (Агентство ООН у справах біженців)	Ремонт приватного житла; допомога з орендою; модульні містечка	ВПО; особливо вразливі групи (пенсіонери, багатодітні, з інвалідністю)	Бюджет ООН, донори (ЄС, Швеція, Японія тощо)	Мінреінтеграції, ОМС, ГО	Забезпечує як екстрену, так і середньострокову житлову допомогу, підтримуючи інтеграцію ВПО
ІОМ (Міжнародна організація з міграції)	Грошова допомога на оренду; ремонт	ВПО; сім'ї з дітьми, люди з	Фінансова підтримка від ЄС, Канади,	ОМС, профільні міністерства, громади	Забезпечує покращення житлових умов,

	центрів колективног о проживання; планування житлових рішень	інвалідністю	США		особливо у місцях тимчасового проживання
GIZ (Німецьке товариство міжнародног о співробітниц тва)	Ремонті будівництво житла; підтримка іпотечних програм для ВПО	ВПО у громадах, що готові до інтеграції	Уряд Німеччини, кредитна установа KfW	Мінреінтегра ції, Держмолодь житло, ОМС	Орієнтоване на довготривалі рішення: розвиток житлової інфраструкту ри
DRC (Данська рада у справах біженців)	Ремонтжитла ; грошова допомога на оренду житла; технічна оцінка житла	ВПО в малих громадах; власники пошкоджено го житла	Данський уряд, ЄС, гуманітарні фонди	Місцева влада, ГО	Гнучка організація, що швидко реагує на житлові потреби ВПО
ICRC / IFRC (Міжнародни й / Міжнародна Федерація Червоного Хреста)	Реконструкці язруйновано го житла; шелтери; грошова допомога	ВПО в зонах бойових дій та на деокуповани х територіях	Внески країн-членів, гуманітарні фонди	Червоний Хрест України, місцеві адміністрації	Орієнтовані на регіони, постраждали від бойових дій; підтримують житло як гуманітарну складову
UNDP (Програма розвитку	Ремонтжитло вої інфраструкту	ВПО в приймаючих громадах,	ООН, Швеція, Нідерланди	ОМС, місцеві проектні	Допомагає громадам розробляти

ООН)	ри; підтримка місцевих стратегій житла	самі громади		офіси, Мінвідновле ння	системні рішення для житла і інтеграції
IFC, ЕІВ (міжнародні фінансові інституції)	Інвестування в житлове будівництво; підтримка муніципальн их проєктів	ВПО, громади з високим навантаженн ям	ЄС, донори, власний капітал IFC	Держава, великі міста, забудовники	Створюють умови для розвитку житлового фонду через державно- приватне партнерство

За результатами аналізу встановлено, що міжнародні організації в Україні здебільшого функціонують у співпраці з державними структурами, органами місцевого самоврядування та громадським сектором. Такий формат дозволяє їм максимально ефективно координувати зусилля, уникати дублювання програм і враховувати реальні потреби ВПО на місцях. Так, спільно з державними структурами, такими як Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, Міністерство розвитку громад, Держмолодьжитло в Україні, реалізуються великі програми з будівництва чи ремонту житла, житлового кредитування, стратегічного планування. У свою чергу, з органами місцевого самоврядування міжнародні організації співпрацюють у питаннях виділення приміщень, землі, обліку потреб ВПО, а також реалізації спільних житлових проєктів (наприклад, модульні містечка, ремонт гуртожитків та багато інших). А з громадськими організаціями та волонтерськими ініціативами спостерігається тісна співпраця у сфері моніторингу потреб, надання адресної допомоги, соціального супроводу та інтеграції ВПО у громадах.

Розглядаючи програми соціальної адаптації ВПО в громади, варто окремим напрямом виділити ініціативи з розвитку соціального підприємництва серед ВПО, зокрема в межах проєктів, реалізованих платформою «Соціальні

зміни» (Social Change). За офіційними даними, у 2023–2024 рр. у низці громад було реалізовано програми з навчання, наставництва та підтримки соціальних бізнесів, зорієнтованих на жінок, молодь та громади, які приймають ВПО [96].

Крім державних, міжнародних та регіональних програм, не менш важливу роль відіграють локальні програми адаптації, які можуть слугувати прикладом для інших, зокрема Закарпатської області. Наприклад, у Димерській селищній громаді Київської області прийнято Комплексну програму соціальної підтримки та інтеграції ВПО на 2023–2025 роки, яка передбачає доступ до безкоштовного харчування, освітніх послуг, житлового забезпечення, психологічної підтримки [8]. У Вижницькій громаді Чернівецької області в межах програми CLEAR реалізуються заходи психосоціальної підтримки, творчі майстер-класи, групи емоційного розвантаження для дітей та дорослих, а також адресна гуманітарна допомога [97]. Прикладом інноваційного локального підходу у Закарпатській області стала ініціатива «10 сімей» у Нижньому Селищі, відповідно до якої ВПО отримують житло, проходять інтеграційний супровід, включаючи працевлаштування, психосоціальну підтримку та залучення до життя громади [101]. Подібні проекти демонструють ефективність моделі, у якій переселенці не лише отримують допомогу, а й стають повноправними учасниками спільнот.

Аналіз чинних практик демонструє нам перехід від фрагментарних ініціатив до більш системних, інституціоналізованих моделей соціальної адаптації, які базуються на принципах децентралізації, партисипативності, міжсекторальної взаємодії та орієнтації на потреби конкретних спільнот. Водночас основними викликами залишаються обмеженість ресурсної бази, кадровий дефіцит у соціальній сфері та необхідність налагодження ефективної координації між усіма учасниками процесу адаптації.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

3.1. Аналіз сильних і слабких сторін вітчизняних та міжнародних програм соціальної адаптації ВПО

У цьому підрозділі проведемо комплексний науковий аналіз сильних і слабких сторін вітчизняних та міжнародних програм соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб. Це дасть нам можливість не лише критично оцінити наявний досвід, але й окреслити практичні шляхи вдосконалення таких програм з урахуванням сучасних викликів та потреб переселенців. На основі висновків цього аналізу ми зможемо розробити рекомендації, які будуть спрямовані на вдосконалення та підвищення результативності політик і практик соціальної інтеграції ВПО в Україні. Також підготуємо свої пропозиції, які представимо у наступному підрозділі.

Для аналізу вітчизняних та міжнародних програм соціальної адаптації ВПО ми застосуємо порівняльний кейс-стаді-дизайн із критеріальним відбором кейсів. До вибірки включимо програми, про які ми згадували у попередньому розділі, що мають чітко задекларовані цілі адаптації, підтверджену звітність та реалізуються щонайменше у кількох територіальних громадах або регіонах. Збір даних будемо проводити за допомогою напівструктурованих інтерв'ю зі стейкхолдерами, фокус-групами з представниками ВПО, шляхом аналізу адміністративних реєстрів, нормативних документів і публічних бюджетів, із урахуванням етичних принципів інформованої згоди, забезпечення конфіденційності та зниження ризиків для вразливих категорій населення. Під час оцінювання програми будемо враховувати: доступність і досяжність; релевантність потребам; комплексність/інтегрованість; результативність і ефективність; стійкість; дотримання прав людини та захист; гендерну й інклюзивну чутливість; координацію та інтегрованість у публічну політику. За основу візьмемо адміністративні дані, звіти, опитування та проведені інтерв'ю.

Розпочнемо з Програми «Прихисток» — урядової ініціативи, запровадженої в Україні у 2022 році в умовах повномасштабної війни з метою забезпечення внутрішньо переміщених осіб тимчасовим житлом шляхом залучення громадян, які безоплатно або на частково оплачуваній основі надають власне житло для проживання. Допомога держави полягає участковій компенсації витрат за комунальні послуги тощо.

Рисунок 5

Програма «Прихисток»			
СИЛЬНІ СТОРОНИ ПРОГРАМИ		СЛАБКІ СТОРОНИ ПРОГРАМИ	
1	 Швидка реалізація на старті війни Програма була швидко запущена у 2022 році в умовах повномасштабної війни.	1	 Бюрократичні труднощі Складнощі при поданні заяви, затримки з виплатами, труднощі у внесенні змін у випадку зміни чисельності ВПО.
2	 Оперативне розселення ВПО У березні 2022 року програма дозволила розселити сотні тисяч ВПО у зв'язку з відсутністю достатньої кількості притулків.	2	 Несвочасне інформування та неповний облік ВПО Населення не завжди отримувало інформацію вчасно, облік ВПО ведеться не повністю.
3	 Простота участі Можливість подати заявку онлайн через сайт prukhystok.gov.ua або через ЦНАП/Дію, що забезпечує доступність.	3	 Складна процедура подання заяви Складна для людей похилого віку та тих, хто не має цифрових навичок; черги та перевантаженість збої порталу «Дія»; проблеми з ідентифікацією та документами.
4	 Фінансова компенсація для господарів Держава виплачує 900 грн на місяць за кожну прийняту особу (до 2023 року – 450 грн), що стимулює участь населення.	4	 Недостатній розмір компенсації 900 грн/місяць не покриває реальні витрати (особливо в опалювальний сезон), що знижує мотивацію господарів.
5	 Підтримка солідарності громади Програма посилила відчуття єдності: тисячі українців відкрили свої домівки для незнайомих людей.	5	 Конфлікти між господарями і переселенцями Відсутність чітких правил співжиття часто призводить до непорозумінь чи навіть виселення.
6	 Зменшення навантаження на органи влади Завдяки залученню приватного сектору не було необхідності масово розгортати табори чи притулки.	6	 Зниження готовності приймати ВПО Тривала війна, зростання комунальних витрат та психологічна втома знижують готовність громадян приймати ВПО.
7	 Залучення приватного сектору Громадяни активно надають житло, що дозволяє ефективно використовувати наявні ресурси без додаткових витрат бюджету.	7	 Вразливість до зловживань Були випадки фактивної реєстрації переселенців заради отримання компенсації. Не всі реальні учасники отримали виплати вчасно.
8	 Гнучкість: короткострокове й середньострокове проживання Програма дозволяє розміщення ВПО на різний період відповідно до потреб.	8	 Відсутність механізму довготривалого проживання Програма не вирішує проблему постійного житла для ВПО – лише тимчасове рішення.
9	 Можливість додаткової соціальної допомоги У деяких громадах програма інтегрована з місцевими ініціативами підтримки: продуктові набори, психологічна допомога тощо.	9	 Відсутність належного соціального супроводу Не передбачено обов'язкового психологічного, юридичного чи медичного супроводу для ВПО чи господарів.

Проведений аналіз дозволяє нам стверджувати, що програма «Прихисток» стала важливою складовою гуманітарної відповіді на кризу переселення в Україні та довела свою ефективність на початковому етапі війни.

Водночас ми продемонстрували, що ця програма має низку структурних недоліків, які обмежують її довготривалу дієвість.

Наступна програма, яку вважаємо за необхідне проаналізувати, – це державна програма «Житлові приміщення для внутрішньо переміщених осіб», яка стартувала в липні 2021 року й була відновлена в серпні 2022 року. Програма передбачає надання пільгового іпотечного кредитування для внутрішньо переміщених осіб у розмірі 25,5 млн євро та реалізується через банк «Кредитна установа для відбудови» Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України спільно з Державним фондом сприяння молодіжному житловому будівництву за рахунок грантових коштів уряду Німеччини.

Таблиця 7

Сильні та слабкі сторони Програми «Житлові приміщення для внутрішньо переміщених осіб»

№ з/п	Сильні сторони Програми	Слабкі сторони Програми
1	Реальна можливість придбати власне житло. Можливість придбання житла на ринку вторинного житла.	Обмежувальні умови на вторинний ринок. Житло має бути не старше 50 років або реконструйоване не більше 35 років, тому для деяких регіонів це обмежує доступ до доступних варіантів.
2	ВПО можуть отримати кредити на термін до 30 років під лише 3 % річних. Низький мінімальний перший внесок (від 6 %). Гнучкість у випадку фінансових проблем. Передбачена можливість реструктуризації кредиту в разі зниження платоспроможності Мінекономіки України.	Тривалий строк кредитування, але не охоплює осіб старших 65 років. Кредити видаються до досягнення позичальником 65 років. Люди старшого віку мають менше шансів скористатися програмою або завершити погашення.
3	Кандидатів обирають за комп'ютерним методом (рандом), що зменшує корупційні ризики при розподілі	Жорсткі обмеження за доходами і власністю. Програма перевіряє доходи заявників, наявність майна в сім'ї,

	кредитів.	попереднє отримання житлової допомоги – це може ускладнити доступ для багатьох людей.
4	Подати заявку можна онлайн через портал Дія або відділення Держмолодьжитла, що пришвидшує процес вступу до програми Мінекономіки України.	Адміністративні складнощі. Хоча подання через Дію оптимізоване, але все ще залишаються бюрократичні процеси: підготовка документів, очікування, зв'язок із місцевими органами.
5	Масштабування програми в 2025 році. До кінця 2025 року заплановано надати кредити приблизно 1 100 сім'ям ВПО завдяки новій угоді з Радою Європи на 50 млн євро.	Обмежена кількість переможців/ високий попит. Черга й конкуренція значні.

Вищезазначене свідчить, що програма «Житлові приміщення для внутрішньо переміщених осіб» стала потужним інструментом підтримки ВПО, які легітимізували своє право на житлову нерухомість через довгострокову і доступну іпотеку. Завдяки цій програмі вже сотні родин отримали власне житло. Проте її аналіз дозволив дійти висновку, що для широкого масового охоплення потрібне її масштабування, зменшення бюрократії й розширення опцій.

Ще одна програма – «ЄВідновлення» – в Україні стартувала 10 травня 2023 року й надалі стала важливим механізмом підтримки громадян, які постраждали внаслідок збройної агресії. Ця програма дає можливість постраждалим внаслідок війни отримання державної цифрової послуги у формі компенсації за пошкоджене або зруйноване житло через війну в Україні через мобільний застосунок «Дія». Вона є частиною комплексної державної політики підтримки постраждалих від війни та відновлення житлового фонду. Дослідження програми дозволило нам виокремити позитивні та негативні сторони.

Рисунок 6

Програма «Відновлення»			
СИЛЬНІ СТОРОНИ ПРОГРАМИ		СЛАБКІ СТОРОНИ ПРОГРАМИ	
1	 Цифровізація процесу Подання заяви та відстеження статусу відбувається через застосунок «Дія», що забезпечує прозорість і зручність.	1	 Бюрократичні затримки Тривалі перевірки заявок та погодження виплат.
2	 Широке охоплення Програма покриває різні типи пошкоджень: житло, квартири, приватні будинки.	2	 Складність оцінки пошкоджень Не завжди об'єктивна оцінка через людський фактор.
3	 Прозорість відновлення Фотофіксація пошкоджень, електронні перевірки, відкритий реєстр заяв сприяють прозорості.	3	 Залежність від фінансування Обсяги допомоги залежать від наявного бюджету, що може змінюватися.
4	 Державне фінансування Програма фінансується державою, що дає гарантії стабільності.	4	 Недостатній розмір компенсації Сума компенсації не завжди покриває реальні витрати на відновлення.
5	 Можливість використання коштів на різні потреби Кошти можна витратити на будівельні матеріали або послуги підрядників.	5	 Обмеження у виборі підрядників Не всі підрядники акредитовані, що обмежує вибір для громадян.
6	 Стимулювання відновлення економіки Підтримка сектору будівництва, торгівлі матеріалами та послугами.	6	 Технічні проблеми в роботі додатку та реєстрів Збої в системі «Дія», довге оновлення статусів.
7	 Доступність для широкої категорії громадян Програмою можуть скористатися як власники житла, так і співвласники.	7	 Ризик зловживань Можливі випадки фіктивних заяв або завищення вартості робіт.

Отже, програма «Відновлення» є важливим державним інструментом підтримки громадян України, які зазнали негативного впливу збройної агресії. Завдяки цифровому підходу вона значно спростила процес отримання компенсації та дала можливість відновити чи придбати житло десяткам тисяч родин. Але для її повноцінної ефективності потрібно суттєве збільшення фінансування, оптимізація процесів, зниження бюрократії та розширення доступності, особливо для жителів тимчасово окупованих територій.

Не менш важливою для українців стала Державна програма «Оселя», що передбачає надання пільгових іпотечних кредитів для придбання житла окремим категоріям громадян через мобільний застосунок «Дія». Програма

була ініційована Президентом України у жовтні 2022 року з метою зробити житло більш доступним для громадян нашої країни.

Рисунок 7

Програма «єОселя»			
 СИЛЬНІ СТОРОНИ ПРОГРАМИ		 СЛАБКІ СТОРОНИ ПРОГРАМИ	
1	 Низькі відсоткові ставки Пільгове іпотечне кредитування для придбання житла.	1	 Високі вимоги до позичальників Потрібен офіційний дохід, позитивна кредитна історія, співфінансування.
2	 Доступне довгострокове рішення Сприяє придбання власного житла на тривалий період.	2	 Обмежений доступ Не всі категорії громадян можуть скористатися програмою.
3	 Сприяння інвестиціям у майбутнє Люди мають змогу планувати своє життя та фінансову стабільність.	3	 Необхідність обмеженого фінансування Ліміти програми обмежують кількість учасників.
4	 Підтримка молоді та ВПО Програма орієнтована на молоді сім'ї та внутрішньо переміщених осіб.	4	 Ризики зростання цін на житло Зростання попиту може підвищувати ціни на ринку.
5	 Розвиток ринку житла Стимулює попит на первинному та вторинному ринку нерухомості.	5	 Необхідність страхування та додаткових витрат Додаткові витрати на страхування, оцінку тощо.

Проведений аналіз програми «єОселя» довів, що вона є важливим кроком до вирішення проблеми забезпечення житлом в Україні, особливо для окремих категорій працівників соціальної сфери. Водночас вона потребує вдосконалення в частині розширення фінансування, гнучкості в оцінці платоспроможності, кращого врахування потреб ВПО, розширення географії та активної інформаційної кампанії.

Однією з важливих державних і регіональних ініціатив є програма «Власний дім», спрямована на підтримку індивідуального житлового будівництва у сільській місцевості. Її метою є поліпшення житлових умов сільських жителів шляхом надання пільгових довгострокових кредитів. Реалізація програми базується на Указі Президента України від 27 березня 1998

року № 222/98 «Про заходи щодо підтримки індивідуального житлового будівництва на селі», а також на відповідних постановах і рішеннях органів місцевого самоврядування.

Рисунок 8

Програма «Власний дім»			
 СИЛЬНІ СТОРОНИ ПРОГРАМИ		 СЛАБКІ СТОРОНИ ПРОГРАМИ	
1	 Фінансова підтримка будівництва Держава частково фінансує будівництво власного житла.	1	 Обмежене фінансування Не всі бажаючі можуть отримати підтримку.
2	 Розвиток сільських територій Сприяє будівництву житла у сільській місцевості.	2	 Бюрократія Довгі процедури оформлення документів.
3	 Довгострокова перспектива Люди отримують можливість мати власне житло на майбутнє.	3	 Не підходить для міських ВПО Програма орієнтована переважно на сільську місцевість.
4	 Підтримка молодих сімей і ВПО Програма орієнтована на соціально вразливі категорії.	4	 Необхідність власного внеску Потрібно мати частину коштів для будівництва.
5	 Стимулювання будівельного сектору Підтримка будівельних компаній та матеріалів.	5	 Тривалий період реалізації Будівництво займає багато часу.

Вищезазначене свідчить, що Програма «Власний дім» є однією із ключових інструментів підтримки житлового будівництва для сільського населення України. Вона має суттєві переваги і водночас її потенціал обмежений через недостатнє фінансування, жорсткі вимоги до учасників, бюрократію та невеликі ліміти кредиту.

Таблиця 8

Порівняльна характеристика програм

Програма	Основна мета	Ключові переваги	Основні недоліки
Прихисток	Забезпечення тимчасовим житлом через громади та компенсацію господарям	Швидка реалізація, простота участі, залучення громад, зниження навантаження на державу	Бюрократія, недостатня компенсація, тимчасовий характер, відсутність соцісупроводу
єВідновлення	Компенсація за знищене чи пошкоджене житло	Цифровізація процесу, широке охоплення, прозорість відновлення	Бюрократичні затримки, складність оцінки, залежність від фінансування
єОселя	Пільгове іпотечне кредитування для придбання житла	Нізькі відсоткові ставки, доступне довгострокове рішення, сприяння інвестиціям у майбутнє	Високі вимоги до позичальників, обмежений доступ, необхідність обмеженого фінансування
Власний дім	Підтримка будівництва власного житла у сільській місцевості	Фінансова підтримка, розвиток сільських територій, довгострокова перспектива	Обмежене фінансування, бюрократія, не підходить для міських ВПО

Одним із важливих напрямів забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб в Україні є впровадження локальних інноваційних практик, зокрема створення модульних містечок та розвиток соціального житла на рівні територіальних громад. Модульні містечка впроваджуються як оперативне рішення для тимчасового розміщення ВПО та реалізуються за підтримки міжнародних донорів і місцевої влади у містах, зокрема Львові, Ірпені та Ужгороді. Паралельно громади адаптують існуючий житловий фонд (гуртожитки, комунальні будівлі) під соціальне житло, що має більш довгостроковий характер. Такі практики дозволяють швидко реагувати на житлові потреби переселенців і водночас сприяють їхній поступовій інтеграції у приймаючі громади.

Міжнародні організації є важливими учасниками формування системи житлового забезпечення внутрішньо переміщених осіб в Україні, поєднуючи гуманітарні, відновлювальні та інституційні підходи.. Їх діяльність охоплює широкий спектр інструментів – від екстреної допомоги (тимчасове житло, оренда, грошові виплати) до довгострокових рішень (відновлення житлової інфраструктури, розвиток соціального житла та підтримка муніципальних стратегій). Узагальнений аналіз таких програм дає можливість визначити їхні сильні та слабкі сторони, а також оцінити їхній внесок у процеси інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Україні [98, 87, 78, 76, 83, 100, 86, 92, 94, 74, 80].

Таблиця 9

Узагальнений аналіз міжнародних організацій

№	Назва організації / програми	Сильні сторони	Слабкі сторони
1	UNHCR	Комплексний підхід (ремонт, оренда, модульне житло); орієнтація на вразливі групи; швидке реагування	Переважно середньо- та короткострокові рішення; залежність від донорського фінансування
2	International Organization for Migration	Гнучкі грошові інструменти; покращення умов МКП; підтримка громад	Відсутність системного забезпечення постійним житлом; тимчасовий характер допомоги
3	German Agency for International Cooperation	Орієнтація на довгострокові рішення; розвиток інфраструктури; підтримка іпотечних механізмів	Обмежене охоплення; тривалий період реалізації проєктів
4	Danish Refugee Council	Швидке реагування; гнучкість програм; ефективна робота в малих громадах	Обмежені масштаби; фокус на тимчасових рішеннях

5	International Committee of the Red Cross / International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies	Робота в зонах бойових дій; гуманітарна допомога; відновлення житла	Обмежений фокус на довгостроковій інтеграції; залежність від гуманітарного мандату
6	United Nations Development Programme	Системний підхід; підтримка громад і стратегій; розвиток житлової політики	Опосередкований вплив (через громади); повільні результати
7	International Finance Corporation / European Investment Bank	Інвестиції у житлове будівництво; підтримка муніципалітетів; розвиток ринку житла	Орієнтація на макрорівень; обмежений прямий вплив на конкретних ВПО
8	Norwegian Refugee Council	Сильна правова підтримка; захист житлових прав; грошова допомога	Відсутність масштабних житлових рішень; обмежені ресурси
9	People in Need	Активна робота в громадах; ремонт житла; підтримка оренди	Локальний характер діяльності; залежність від донорів
10	Caritas Ukraine	Поєднання житла і соціальної адаптації; підтримка вразливих груп	Обмежене фінансування; невеликий масштаб
11	Habitat for Humanity	Розвиток доступного житла; довгострокові рішення; експертність у житловій політиці	Обмежена присутність; невелике охоплення

Отже, вищезазначений аналіз продемонстрував, що міжнародні програми забезпечення житлом ВПО в Україні характеризуються високою гнучкістю, швидкістю реагування та різноманіттям інструментів підтримки – починаючи

від гуманітарної допомоги і до інвестицій у житлову інфраструктуру. Водночас їх спільною слабкою стороною є фрагментарність, обмежене охоплення та залежність від зовнішнього фінансування, що ускладнює формування довгострокової та стійкої житлової політики.

На основі здійсненого аналізу, з метою підготовки валідних пропозицій щодо вдосконалення програм соціальної адаптації ВПО в Україні вважаємо за необхідне провести класифікацію програм житлового забезпечення ВПО в Україні. Таким чином, виокремимо програмиза часовим горизонтом та характером впливу на житлову ситуацію в Україні. З цієї позиції виділяємо три основні групи:

1. Короткострокові програми, які спрямовані на оперативне реагування на житлові потреби ВПО та включають механізми тимчасового розміщення, зокрема програми компенсації за розміщення та орендні субсидії. Як продемонстрував аналіз програм у попередньому підрозділі, їх основною метою є забезпечення базових житлових умов у кризовий період.

2. Середньострокові програми, в свою чергу, охоплюють заходи з відновлення та адаптації житлового фонду, включаючи ремонт пошкодженого житла, облаштування місць компактного проживання, а також часткову реконструкцію житлових об'єктів у громадах. Вони переважно спрямовані на стабілізацію житлових умов переселенців.

3. Довгострокові програми передбачають забезпечення сталого житлового рішення через механізми іпотечного кредитування та будівництва нового житла, зокрема державні програми на кшталт «ЄОселя» та ініціативи розвитку соціального житлового фонду. Їх метою є інтеграція ВПО у приймаючі громади шляхом набуття власного житла.

Отже, ми запропонували класифікацію житлових програм, яку зобразимо у рисунку.

Рисунок9

Щодо моделі житлової політики стосовно ВПО в Україні ми прийшли до висновку, що загалом система житлового забезпечення має змішаний характер і може бути визначена як гібридна модель, що поєднує елементи гуманітарного реагування та інвестиційного підходу. З одного боку, значна частина заходів спрямована на оперативне вирішення житлових кризових ситуацій, серед яких найчастіше зустрічаються тимчасове житло, компенсації, гуманітарна допомога, а з іншого – поступово формується інституційна основа для довгострокових рішень, пов’язаних із розвитком житлового фонду, кредитними механізмами та інтеграцією ВПО у громади.

Отже такий підхід свідчить про те, що поступово відбувається перехід від виключно гуманітарної моделі реагування до більш системної політики відновлення та розвитку житлової інфраструктури в державі.

3.2. Пропозиції щодо вдосконалення програм соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб в Україні

Ми встановили, що в умовах повномасштабної війни питання соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб набуває особливої актуальності, оскільки державна політика України у цій сфері зазнала суттєвих змін, починаючи з 2022 року. Проведений ґрунтовний аналіз вітчизняних програм соціальної адаптації та вивчений міжнародний досвід дозволили нам виокремити як сильні сторони України в цьому питанні, так і системні недоліки, які потребують подальшого вдосконалення.

Передусім вважаємо за необхідне відзначити позитивні аспекти національної моделі соціальної адаптації ВПО. До ключових переваг відносимо формування комплексного підходу, що передбачає поєднання соціальної, психологічної та економічної підтримки. Можемо також стверджувати, що у межах новітніх практик активно впроваджуються інструменти кейс-менеджменту, розширюється спектр соціальних послуг, орієнтованих на інтеграцію ВПО у приймаючі громади. Варто також згадати, що у межах пілотних ініціатив в Україні створюються адаптаційні простори, які забезпечують доступ до психологічної допомоги, освітніх програм та сприяння зайнятості.

Важливим досягненням також вважаємо посилення ролі децентралізації. Як демонструє практика, територіальні громади стали активними суб'єктами формування та реалізації політики адаптації ВПО, що, в свою чергу, посприяло більш точному врахуванню локальних потреб. Поширеною практикою в громадах стала розробка місцевих програм підтримки, а також створення консультативних органів, зокрема рад ВПО.

Суттєву роль у розвитку системи відведено партнерству з міжнародними організаціями, такими як Управління Верховного комісара ООН у справах біженців та Програма розвитку ООН. Таке партнерство забезпечує ресурсну і експертну підтримку реалізації житлових та соціально-адаптаційних проєктів.

Більше того, ми продемонстрували на прикладах, що українська система проявила спроможність оперативно реагувати в умовах кризи. Це дозволило оперативно охопити значну кількість ВПО відповідними програмами підтримки.

Водночас, незважаючи на зазначені досягнення, ми виокремили низку системних недоліків, які стримують ефективність політики соціальної адаптації. Вважаємо, що подібні речі повинні бути враховані при формуванні подальших управлінських рішень. Розглянемо їх детально.

Першою проблемою залишається фрагментарність державної політики. Аналіз ситуації в Україні дозволяє стверджувати, що в державі досі відсутня цілісна довгострокова стратегія інтеграції ВПО. Така ситуація призводить до розпорошеності програм та їх недостатньої узгодженості, особливо на регіональному рівні.

Наступним ключовим викликом постає житлове забезпечення. Тимчасові рішення на зразок створення модульних містечок чи короткострокова оренда не сприяють сталому закріпленню ВПО у громадах. Відсутність масштабних державних програм постійного житла суттєво ускладнює процес інтеграції.

Ще однією значною проблемою залишається залежність від міжнародної донорської допомоги. Багато програм фінансуються за рахунок зовнішніх ресурсів, що, в свою чергу, створює ризики їх нестабільності у довгостроковій перспективі.

Також залишається проблемою недостатньо ефективна економічна інтеграція ВПО в громади, спричинена труднощами з працевлаштуванням, а також невідповідністю професійних навичок потребам сучасного ринку праці. Дослідження підтверджують, що рівень соціальної адаптації ВПО безпосередньо залежить від доступу до стабільних джерел доходу та належних житлових умов.

Серед суттєвих проблем виділяємо також недостатньо розвинений напрям психологічної підтримки. Високий рівень травматизації, стресу та

соціальної ізоляції поєднується з дефіцитом кваліфікованих фахівців. Це обмежує доступ ВПО до якісних послуг у цій сфері.

Із метою поглиблення аналізу ми звернулися до міжнародного досвіду реалізації програм інтеграції вимушено переміщених осіб, а саме до країн Європейського Союзу, Канади та Німеччини, де були сформовані ефективні моделі, які базуються на довгостроковій інтеграційній політиці. Ми встановили, що в цих країнах основний акцент зроблено не лише на наданні допомоги, а на забезпеченні самостійності через доступ до ринку праці, освіти та мовної адаптації.

Також сильними сторонами міжнародних програм вважаємо розвинену житлову політику (забезпечення соціальним житлом, державні програми оренди, субсидії), орієнтація на швидке залучення до ринку праці, а також інституційна сталість, що забезпечується чіткими державними стратегіями та стабільним фінансуванням. Значну роль відіграє індивідуалізований підхід, зокрема використання механізмів кейс-менеджменту та розробка персональних планів інтеграції. Водночас вважаємо, що додатковим викликом стають формування залежності від соціальної допомоги та наявність культурних і мовних бар'єрів, які ускладнюють процес інтеграції.

Таким чином, проведений аналіз свідчить, що, попри позитивну динаміку розвитку системи соціальної адаптації ВПО в Україні, існує необхідність її подальшого вдосконалення. Особливої уваги потребують питання формування довгострокової стратегії, вирішення житлової проблеми, посилення економічної інтеграції та розвитку системи психологічної підтримки. Виявлені недоліки слугують підґрунтям для розробки обґрунтованих пропозицій щодо підвищення ефективності державної політики у цій сфері.

Ураховуючи виявлені проблеми та дисбаланси у функціонуванні системи соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб, вважаємо за доцільне запропонувати комплекс заходів, спрямованих на її системне вдосконалення. При цьому вважаємо, що ключовим підходом у цьому питанні має стати

перехід від фрагментарних рішень до цілісної, довгостроково орієнтованої моделі інтеграції ВПО.

Передусім на державному рівні пропонуємо сформулювати впровадження «єдиної довгострокової стратегії соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб», яка б інтегрувала житлову, соціальну, економічну та психологічну складові. Така стратегія повинна базуватися на принципах міжвідомчої координації, чіткого розподілу повноважень між рівнями влади та впровадженні системи моніторингу ефективності програм. Важливим елементом цієї політики стане створення «єдиного інформаційного середовища», що, в свою чергу, забезпечить прозорість доступу до послуг та мінімізує дублювання програм.

Не менш важливим напрямом вдосконалення вважаємо реформування житлової політики щодо ВПО. З огляду на обмежену ефективність тимчасових рішень, доцільним було б посилити акцент на розвиток «довгострокових механізмів житлового забезпечення», зокрема це стосується:

- розширення фонду соціального житла на рівні територіальних громад;
- впровадження програм державно-приватного партнерства у сфері житлового будівництва;
- удосконалення умов іпотечного кредитування для ВПО (зниження фінансових бар'єрів, гнучкі умови погашення);
- масштабування практик реконструкції наявного житлового фонду.

Вищезазначені заходи, на нашу думку, сприятимуть переходу від моделі тимчасового розміщення до стабільного закріплення ВПО у громадах.

У контексті економічної інтеграції доцільно було б посилити політику сприяння зайнятості внутрішньо переміщених осіб, а саме завдяки: розширенню програми професійної перепідготовки відповідно до потреб регіональних ринків праці; стимулюванню розвитку малого та соціального підприємництва серед ВПО через грантові та менторські програми; впровадженню механізму активного залучення ВПО до реалізації місцевих

проектів розвитку громад; поглибленню співпраці з приватним сектором у питаннях працевлаштування. Ми вважаємо, що забезпечення економічної самостійності ВПО є визначальним чинником їх успішної соціальної інтеграції в громади.

Окремої уваги також потребує розвиток системи психосоціальної підтримки. У цьому контексті вважаємо за доцільне:

- 1) інтегрувати психологічні послуги у всі етапи програм соціальної адаптації;
- 2) розширити мережу фахівців у сфері психічного здоров'я на рівні громад;
- 3) впроваджувати групові та індивідуальні програми підтримки, спрямовані на подолання наслідків травматичного досвіду;
- 4) розвивати інтеграційні простори як осередки соціальної взаємодії та підтримки.

Рисунок 10

Вдосконалення системи соціальної адаптації ВПО

Важливим напрямом виділяємо підвищення результативності використання міжнародної допомоги. Для цього пропонуємо: посилити координацію діяльності міжнародних організацій через національні механізми управління; забезпечити інтеграцію міжнародних проєктів у державну політику; орієнтувати співпрацю з донорами на довгострокові інвестиційні рішення, а не лише гуманітарну допомогу.

Крім того, доцільно продовжувати розвивати потенціал територіальних громад як ключових суб'єктів реалізації політики адаптації ВПО через підтримку розробки локальних програм інтеграції, поширення успішних практик між громадами та залучення ВПО до процесів прийняття рішень на місцевому рівні.

Підсумовуючи зазначене, варто підкреслити, що підвищення ефективності програм соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб можливе лише за умови реалізації комплексного багаторівневого підходу, який інтегрує державну політику, місцеві ініціативи та міжнародну підтримку. Запропоновані нами заходи спрямовані на формування стійкої

моделі інтеграції, що забезпечить не лише подолання наслідків вимушеного переміщення, а й створення передумов для повноцінного включення ВПО у соціально-економічне життя приймаючих громад.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження, присвяченого розробці та впровадженню програм соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах війни, було досягнуто поставленої мети та повною мірою виконано визначені у вступі завдання.

1. Узагальнення теоретичних підходів до розуміння соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб дозволило нам визначити її як комплексний, багатовимірний процес інтеграції особистості в нове соціальне середовище, який охоплює соціально-економічні, психологічні, правові та культурні аспекти. У результаті встановлено, що ефективна адаптація можлива лише за умови поєднання індивідуальних ресурсів особи та системної підтримки з боку держави і громади.

2. Визначено ключові чинники, що впливають на соціальну адаптацію ВПО в умовах війни, серед яких, як нам вдалося з'ясувати, провідне місце займають доступ до житла, зайнятість і економічна самостійність, а також доступ до соціальних і медичних послуг. Важливими залишаються психологічний стан, рівень соціального прийняття в громаді, та ефективність державної політики й інституційної підтримки.

3. Проведений аналіз вітчизняного та міжнародного досвіду засвідчив, що в Україні сформовано нормативно-правову базу та започатковано низку програм підтримки ВПО, однак їх реалізація має переважно реактивний і фрагментарний характер. Водночас міжнародний досвід демонструє ефективність довгострокових інтеграційних стратегій, орієнтованих на самозабезпечення, розвиток людського потенціалу та індивідуалізацію підходів до кожного отримувача допомоги, що є дуже важливим зараз для України.

4. Аналіз існуючих програм соціальної адаптації ВПО в Україні показав, що їх ефективність обмежується низкою системних проблем, зокрема недостатньою координацією між суб'єктами реалізації, бюрократичними бар'єрами, обмеженістю ресурсів, відсутністю довгострокового планування та

недостатньою комплексністю заходів. Водночас позитивним залишається розширення ролі територіальних громад та активізація співпраці з міжнародними організаціями.

5. Дослідження потреб і проблем ВПО дозволило нам встановити, що найбільш актуальними залишаються житлові труднощі, нестабільність доходів, обмежений доступ до ринку праці, психологічні наслідки травматичного досвіду, а також труднощі соціальної інтеграції у приймаючі громади. Це підтверджує необхідність переходу до більш адресних та індивідуалізованих програм підтримки.

6. Встановлено, що громадські організації та волонтерські ініціативи є важливими учасниками процесів соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб, забезпечуючи гнучкість, оперативність реагування та впровадження інноваційних підходів. Водночас їхня діяльність часто має проектний характер і потребує більшої інтеграції у загальнодержавну систему підтримки.

7. На основі узагальнення результатів дослідження розроблено пропозиції щодо вдосконалення програм соціальної адаптації ВПО, які передбачають формування єдиної довгострокової державної стратегії, посилення міжвідомчої координації, розвиток житлових програм, стимулювання економічної інтеграції та розширення психосоціальної підтримки.

8. Запропоновано ефективні механізми та інструменти підвищення результативності програм, зокрема впровадження кейс-менеджменту, розвиток інтеграційних центрів у громадах, цифровізацію послуг, моніторинг і оцінювання ефективності програм, а також посилення участі самих ВПО у процесах прийняття рішень.

9. Проведені дослідження дозволили нам сформулювати практичні рекомендації для державних органів, органів влади та неурядового сектору. Ці рекомендації, на нашу думку, спрямовані на підвищення ефективності політики соціальної адаптації ВПО та забезпечення її сталості в умовах тривалої кризи.

Отже, ми довели, що підвищення ефективності соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб в Україні можливе за умови переходу до

системної, інтегрованої та довгостроково орієнтованої політики, яка базується на принципах людиноцентризму, партнерства та сталого розвитку. Ми переконані, що реалізація запропонованих підходів сприятиме не лише успішній інтеграції ВПО, але й зміцненню соціальної згуртованості та підвищенню стійкості українського суспільства в умовах воєнних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алпатова Олександра. Психологічні чинники соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб. URL: <https://er.nau.edu.ua/items/df99d91-9440-4c69-85f3-3e5642314d3b> (дата звернення: 05.01.2026).
2. Аналітичні звіти ДТМ (Displacement Tracking Matrix) по Україні. Портал міжнародної організації з міграції. URL: <https://dtm.iom.int/ukraine> (дата звернення: 07.01.2026).
3. Базова територіальна оцінка зареєстрованих ВПО Україна – Раунд 27 – Серпень 2023. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/PUBLIC_DTM%20Ukraine_R_27_ENG-UKR.pdf?utm_source (дата звернення: 05.02.2026).
4. В УжНУ презентували дослідження щодо працевлаштування ВПО на Закарпатті. URL: https://mediacenter.uzhnu.edu.ua/news/v-uzhnu-prezentuvaly-doslidzhennia-shchodo-pratsevlashtuvannia-vpo-na-zakarpatti/2022-09-20-52667?utm_source (дата звернення: 03.02.2026).
- 4а. Гірняк А.Н., Васильків О.В. Психологічні бар'єри у взаємодії викладача й студентів та шляхи їх ефективного подолання. *Психологічні перспективи*. 2019. Вип. 33. С. 79-90.
5. Грабар Е.В., Антонюк В.В. Війна та внутрішньо переміщені особи : від аналізу проблеми до впровадження ефективних рішень. Національні інтереси України. № 3 (3), 2024. С. 287-295. URL: file:///C:/Users/WUNUSVL1/Desktop/%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D1%87%20%D0%97%D0%A3%D0%9D%D0%A3/%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97,%20%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D0%B0%202/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96_%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B8_3_3_2024.pdf (дата звернення: 03.03.2026).
6. Гузенюк Є.С. Адаптація внутрішньо переміщених осіб в Україні 2014-2023 роках. URL: https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/20179/5/%D0%93%D1%83%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%BA%20%D0%84.%D0%A1.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 05.03.2026).
7. Державний стандарт соціальної адаптації. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0665-15#Text> (дата звернення: 05.03.2026).

8. Димерська селищна рада. Програма соціальної підтримки та інтеграції ВПО. 2024. URL: https://dymerrada.gov.ua/ua/share-news/pg/200224819604602_s. (дата звернення: 03.04.2026).
9. Для переселенців на Закарпатті створять ще чотири шелтера. URL: <https://zemliak.com/news/socialka/8475-dlya-pereselenciv-na-zakarpatti-stvoryat-shche-chotiri-sheltera?utm> (дата звернення: 03.03.2026).
10. Закарпатська обласна військова адміністрація. Комплексні програми підтримки ВПО в області. 2024. URL: <https://unity.gov.ua/2024/07/22/zakarpatska-oblasna-rada-vpo-diyuchi-programy-pidtrymky-pereselencziv> (дата звернення: 03.04.2026).
11. Закарпатська обласна військова адміністрація. Оперативна інформація про кількість ВПО. URL: <https://carpathia.gov.ua> (дата звернення: 04.04.2026).
12. Закарпатська обласна служба зайнятості. Звіт щодо працевлаштування внутрішньо переміщених осіб. 2023 рік. URL: <https://zak.dcz.gov.ua> (дата звернення: 02.03.2026).
13. Закарпатський обласний центр зайнятості (березень 2025) – 67 внутрішньо переміщених людей були працевлаштовані на Закарпатті з початку року. URL: https://zak.dcz.gov.ua/publikaciya/67-vnutrishno-peremishchenyh-lyudey-buly-pracevlashtovani-na-zakarpatti-z-pochatku-roku?utm_source (дата звернення: 10.03.2026).
14. Закарпатський обласний центр зайнятості. Офіційна статистика щодо безробітних з числа ВПО, квітень 2025 року. URL: <https://zak.dcz.gov.ua/news/stan-rynku-pratsi-na-2025-rik> (дата звернення: 11.03.2026).
15. Закон України «Про забезпечення прав і свобод ВПО». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> (дата звернення: 02.02.2026).
16. Кабінет Міністрів України. Постанова № 863 від 18 серпня 2023 р. «Про затвердження Модельного положення про раду внутрішньо переміщених осіб при органах місцевого самоврядування». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/863-2023-p> (дата звернення: 12.02.2026).

17. Київська обласна цільова програма «Підтримка внутрішньо-переміщених осіб на 2023-2025 роки». URL: <https://docs.google.com/document/d/1V49BD5YkhnWZ8owKnfovRELCVp1aoefS/edit?tab=t.0> (дата звернення: 13.02.2026).
18. Компенсація за розміщення ВПО : що змінилось у 2025 році. URL: <https://finteco.com.ua/article/9921-kompensatsiia-za-rozmishchennia-vpo-shcho-zminylos-u-2025-rotsi/?utm> (дата звернення: 13.01.2026).
19. Компенсація за розміщення ВПО : що змінилось у 2025 році. URL: <https://finteco.com.ua/article/9921-kompensatsiia-za-rozmishchennia-vpo-shcho-zminylos-u-2025-rotsi/?utm> (дата звернення: 15.03.2026).
20. Компенсація за розміщення ВПО : що зміниться у 2025 році. URL: <https://vchasno.news/kompensacziya-za-rozmishhennya-vpo-shho-zminytsya-u-2025-roczy?utm> (дата звернення: 16.03.2026).
21. Комплексна програма підтримки внутрішньо переміщених осіб (ВПО) у Дніпропетровській області на 2023–2025 роки. URL: https://oblrada.dp.gov.ua/region-programmes/?utm_source (дата звернення: 18.03.2026).
22. Комплексна програма підтримки внутрішньо переміщених осіб на період дії воєнного стану в Україні. URL: https://loda.gov.ua/documents/40071?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 18.03.2026).
23. Комплексна програма підтримки внутрішньо переміщених осіб на період дії воєнного стану в Україні, затверджена Розпорядженням начальника Львівської обласної військової адміністрації від 11 квітня 2022 року № 24/0/5-22ВА. URL: <https://loda.gov.ua/documents/40071> (дата звернення: 18.03.2026).
24. Комплексна програма підтримки внутрішньо переміщених осіб Харківської області на 2023-2027 роки. URL: https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/1220/121957/files/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0%20%20%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%2019_07_23.pdf?utm_source (дата звернення: 16.03.2026).

25. Корчинська Ж.М. Динаміка чисельності та статеві-віковий склад населення Тячівського району Закарпатської області за 1991-2021 роки. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/53566?utm_source (дата звернення: 14.03.2026).
26. Ланг Д. А. Програми соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного часу : кваліфікаційна робота бакалавра спеціальності 231 «Соціальна робота» / наук. керівник А. О. Руднева. Запоріжжя : ЗНУ, 2024. 66 с. (дата звернення: 12.04.2026)
27. Малімон В.І. Соціальна і гуманітарна політика. Навчальний посібник. Івано-Франківськ, 2012 р. URL: <https://nung.edu.ua/sites/default/files/2021-01/%D0%9C%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%BC%D0%BE%D0%BD%20%D0%92%20%D0%86%20%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D1%96%20%D0%B3%D1%83%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf> (дата звернення: 12.03.2026).
28. Міжнародна організація з міграції в Україні (IOM Ukraine). Гуманітарна допомога внутрішньо переміщеним особам. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/news/mom-vidremontuye-tymchasove-zhytlo-dlya-mayzhe-milyona-vnutrishno-peremishchenykh-osib-v-ukrayini> (дата звернення: 13.03.2026).
29. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Програми підтримки ВПО у співпраці з міжнародними партнерами. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/minreintehratsii-spilno-z-mizhnarodnymy-partneramy-realizuiut-try-zhytlovi-proekty-iaki-zabezpechat-ponad-3-tysiachi-kvartyr-dlia-vpo?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 18.03.2026).
30. Міністерство національної єдності України «У 2024 році буде спрямовано 877,5 млн гривень на програму пільгових житлових кредитів на житло для ВПО». URL: https://unity.gov.ua/2023/11/16/u-2024-roczy-bude-spryamovano-8775-mln-gryven-na-programu-pilgovykh-zhytlovykh-kredytiv-na-zhytlo-dlya-vpo/?utm_source (дата звернення: 19.02.2026).

31. Міністерство національної єдності України «Закарпатська обласна Рада ВПО : діючі програми підтримки переселенців». URL: https://unity.gov.ua/2024/07/22/zakarpatska-oblasna-rada-vpo-diyuchi-programy-pidtrymky-pereselencziv/?utm_source (дата звернення: 03.01.2026).
32. Міністерство національної єдності України «Іпотека під 3% : ще 800 родин ВПО зможуть оформити пільгові кредити на житло». URL: https://unity.gov.ua/2024/10/17/ipoteka-pid-3-shhe-800-rodyn-vpo-zmozhut-oformyty-pilgovi-kredyty-na-zhytlo/?utm_source (дата звернення: 04.01.2026).
33. Міністерство освіти і науки України. Програма UN-Habitat «Житло +5» для приймаючих громад в Україні. 2023. URL: <https://mon.gov.ua/news/programa-dlya-vpo-u-priymalnikh-gromadakh-v-ukraini> (дата звернення: 05.01.2026).
34. Міністерство розвитку громад та територій України «150 мільйонів євро для програм компенсацій за знищене житло та пільгового кредитування ВПО». URL: https://mindev.gov.ua/news/150-milioniv-ievro-dlia-prohram-kompensatsii-zaznyshchene-zhytlo-ta-pilhovoho-kredytuvannia-vpo?utm_source (дата звернення: 07.01.2026).
35. Міністерство соціальної політики України. Послуга соціальної адаптації відкриває нові можливості для людей з інвалідністю, похилого віку та ВПО. 2024. URL: <https://www.msp.gov.ua/press-center/news/posluha-sotsialnoyi-adaptatsiyi> (дата звернення: 08.01.2026).
36. Міністерство соціальної політики України. Для відбудови та відновлення сектора соціального захисту України необхідно 39 млрд доларів США. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/24547.html> (дата звернення: 09.01.2026).
37. Міністерство соціальної політики України. Нормативна база. URL: <https://www.msp.gov.ua/content/normativna--baza.html> (дата звернення: 11.02.2026).
38. Міністерство соціальної політики України. Послуга соціальної адаптації відкриває нові можливості для людей з інвалідністю, похилого віку та ВПО.

URL: https://www.msp.gov.ua/news/24200.html?utm_source (дата звернення: 12.01.2026).

39. Міністерство соціальної політики України. Реєстр ВПО, станом на 5 червня 2025 р. URL: <https://www.msp.gov.ua> (дата звернення: 03.04.2026).

40. На Закарпатті будують житло для багатодітних сімей-переселенців. URL: <https://recovery.win/news/na-zakarpatti-buduyut-zhytlo-dlya-bagatoditnyh-simej-pereselencziv?utm> (дата звернення: 05.04.2026).

41. На Закарпатті планують спільно з ООН облаштувати майже пів сотні об'єктів під соціальне житло для ВПО. URL: <https://zak.depo.ua/ukr/zak/na-zakarpatti-planuyut-spilno-z-oon-oblashtuvati-mayzhe-piv-sotni-obektiv-pid-sotsialne-zhitlo-dlya-vpo-202401011455513?utm> (дата звернення: 08.03.2026).

42. На Закарпатті презентували проєкт забезпечення ВПО житлом. URL: <https://carpathia.gov.ua/news/na-zakarpatti-prezentuvaly-proiekt-zabezpechennia-vpo-zhytлом?utm> (дата звернення: 09.03.2026).

43. Наказ Міністерства соціальної політики України №175-Н від 11.04.2024 «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей та внесення зміни до Класифікатора соціальних послуг». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0828-24#Text> (дата звернення: 09.02.2026).

44. Національний інститут стратегічних досліджень. Нові мешканці Закарпаття : ситуація та потреби переміщеного населення. URL: https://niss.gov.ua/news/statti/novi-meshkantsi-zakarpattya-sytuatsiya-ta-potreby-peremishchenoho-naselennya?utm_source (дата звернення: 02.03.2026).

45. Нові мешканці Закарпаття : ситуація та потреби переміщеного населення. URL: https://niss.gov.ua/news/statti/novi-meshkantsi-zakarpattya-sytuatsiya-ta-potreby-peremishchenoho-naselennya?utm_source (дата звернення: 22.04.2026).

46. Офіційний сайт Закарпатського обласного клінічного центру. URL: <https://zokl.itmed.org/news> (дата звернення: 03.05.2026).

47. Песоцька Юлія. Соціальна реабілітація та соціальна адаптація внутрішньо-переміщених осіб. URL:

file:///C:/Users/WUNUSVL1/Downloads/256718-Article%20Text-594054-1-10-20220602.pdf (дата звернення: 01.05.2026).

48. Песоцька Ю. Соціальна реабілітація та соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб. *Social Work and Education*. Vol. 9, №. 1. PP. 89-99. 2022. DOI: 10.25128/2520-6230.22.1.7.

49. Попова Анастасія. Соціально-психологічна адаптація як ключ до інтеграції : дослідження досвіду внутрішньо переміщених осіб з окупованих територій України /Лопатіна Ганна, Цибуляк Наталія, Сичікова Яна/. URL: https://www.researchgate.net/publication/381270825_SOCIALNO-PSIHOLOGICNA_ADAPTACIA_AK_KLUC_DO_INTEGRACII_DOSLIDZENNA_DOSVIDU_VNUTRISNO_PEREMISENIH_OSIB_Z_OKUPOVANIH_TERRITORIJ_UKRAINI (дата звернення: 18.02.2026).

50. Портал рад ВПО. URL: <https://radyvpo.org.ua/?utm> (дата звернення: 19.02.2026).

51. Постанова КМУ № 305 від 16.03.2022 «Про деякі питання забезпечення здобуття освіти дітьми ВПО». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/305-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.03.2026).

52. Постанова Кабінету Міністрів України № 509 від 01.10.2014 «Про облік внутрішньо переміщених осіб». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF.?utm> (дата звернення: 15.03.2026).

53. Програма «Підтримка та інтеграція внутрішньо переміщених осіб у місті Києві на 2025–2027 роки». URL: https://krm.gov.ua/miski-programy/programa-sotsialnogo-zahystu-ta-pidtrymky-vnutrishno-peremishhenyh-osib-na-2024-rik/?utm_source (дата звернення: 16.03.2026).

54. Програма заходів з підтримки, інтеграції та адаптації внутрішньо переміщених осіб у місті Києві на 2026-2028 роки. URL: <https://dsp.kyivcity.gov.ua/prohrama-zakhodiv-z-pidtrymky-intehratsii-ta-adaptatsii-vnutrishno-peremishchenykh-osib-u-misti-kyievi-na-2026-2028-roky?utm> (дата звернення: 23.02.2026).

55. Програма розвитку ООН в Україні (UNDP Ukraine). Житлові та інфраструктурні проєкти для ВПО. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine> (дата звернення: 27.02.2026).

56. Путінцев А.В. Адаптація внутрішньо переміщених осіб в регіонах України : сутність, поняття, підходи / Путінцев А.В., Пащенко Ю.Є/ Економіка, фінанси, менеджмент : актуальні питання науки і практики, 2018. № 9. С 110-121. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efmapnp_2018_9_12 (дата звернення: 27.02.2026).
57. Підтримка внутрішньо переміщених осіб на Закарпатті у цифрах. URL: <https://carpathia.gov.ua/news/pidtrymka-vnutrishno-peremishchenykh-osib-na-zakarpatti-u-tsyfrakh?utm> (дата звернення: 28.02.2026).
58. Рада ВПО при Закарпатській ОВА. Офіційне повідомлення. 2024. URL: <https://unity.gov.ua> (дата звернення: 12.02.2026).
59. Результати дослідження стану інтеграції та соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб у Харкові та Харківській області. URL: <https://r2p.org.ua/page/rezultaty-doslidzhennya-stanu-integratsiyi-ta-sotsialnoyi-adaptatsiyi-vnutrishno-peremishhenykh-osib-u-harkovi-ta-harkivskij-oblasti> (дата звернення: 03.02.2026).
60. Системно та якісно : за сприяння Коордцентру на Закарпатті діє низка програм із підтримки цивільного населення. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/systemno-ta-iakisno-za-spriannia-koordtsentru-na-zakarpatti-diie-nyzka-prohram-iz-pidtrymky-tsyvilnoho-naselennia?utm_source (дата звернення: 03.02.2026).
61. Соціальна адаптація ВПО : які інструменти для підтримки переселенців потребують впровадження. URL: <https://sss-ua.org/news/soczialna-adaptacziya-vpo-yaki-instrumenty-dlya-pidtrymky-pereselencziv-potrebuyut-vprovadzhennya> (дата звернення: 01.03.2026).
62. Соціальна адаптація дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього простору. URL: https://uu.edu.ua/upload/Nauka/Concursi_naukovih_robit/2021/gruden/zdobuv_vo/gramot/osobliva_adaptacija/konkursna_robota_osobliva_adaptacija.pdf (дата звернення: 02.03.2026).

63. Соціальна адаптація як вид соціальної послуги незахищених категорій населення. URL: <http://visnyk-ped.uzhnu.edu.ua/article/view/303739>(дата звернення: 04.03.2026).
64. Соціальна послуга соціальної адаптації. URL: <https://nssu.gov.ua/news/sotsialna-posluha-sotsialnoi-adaptatsii> (дата звернення: 05.03.2026).
65. Соціально-психологічна допомога дітям вимушених переселенців засобами арт-терапії. Скотна Н., Пантюк М., Пантюк Т., Садова І. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/17_2017/46.pdf (дата звернення: 06.03.2026).
66. Спеціальна педагогіка для студентів вищих навчальних закладів. За загальною редакцією Мартинчук О.В. Київ, 2017 р. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/23200/1/O_Martynchuk_I_Marunenko_K_Lutsko_O_Taran_T_Melnichenko_T_Yezhova_SP_KSPKIO_IL.pdf (дата звернення: 07.03.2026).
67. Стан інтеграції та соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб в Україні на прикладі Одеської області. Проєкт «Безпека людини та конфлікт в Україні : локальні підходи і загальнонаціональні масштаби». URL: <https://archive.r2p.org.ua/wp-content/uploads/2019/01/3-Stan-integratsiyi-ta-sotsialnoyi-adaptatsiyi-VPO-v-Ukrayini.pdf> (дата звернення: 08.03.2026).
68. Статеві-віковий склад Закарпатської області. URL: https://znanijam.net/q/statevo-v-koviy-sklad-zakarpatsko-oblast-52938148?utm_source (дата звернення: 03.01.2026).
69. Субсидія на оренду житла для ВПО. URL: <https://ukrainska-gromada.gov.ua/community/iz-29-sichnya-2025-roku-zaprovadzhuyetsya-novyj-vyd-dopomogy-dlya-vpo-%E2%80%92-departament-soczzahystu.html?utm> (дата звернення: 04.01.2026).
70. Суспільне Закарпаття. Кількість працевлаштованих ВПО у Закарпатській області зростає : які професії найбільш затребувані. 2024 рік. URL: <https://suspilne.media/zakarpattia/news/726105> (дата звернення: 05.01.2026).

71. Суспільне Ужгород. URL: https://suspilne.media/uzhhorod/?utm_source (дата звернення: 06.01.2026).
72. Умови прийому до ЗВО у 2024 році. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/vstupna-kampaniya-2024> (дата звернення: 09.01.2026).
73. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців в Україні (UNHCR). Житлова допомога внутрішньо переміщеним особам. URL: <https://www.unhcr.org/ua/node/496> (дата звернення: 10.01.2026).
- 73а. Фурман А.В., Гірняк А.Н. Міжособистісні стосунки соціального працівника з клієнтом і бар'єри діалогічної взаємодії. *Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології* : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. м. Київ, 15-16 берез. 2018 р. Київ, 2018. С. 222–226.
74. Caritas Ukraine. URL: <https://caritas.ua> (дата звернення: 11.01.2026).
75. Danish Refugee Council. URL: <https://drc.ngo/en> (дата звернення: 12.01.2026).
76. Danish Refugee Council (DRC). Житлові програми для ВПО в Україні. URL: https://drc.ngo/media/qakgxucc/ua_timeline_1998_2024_updated_05_02_25.pdf (дата звернення: 13.01.2026).
77. Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. Програми житлової підтримки в Україні. URL: <https://legalaid.gov.ua/novyny/nimetskym-uryadom-finansuyetsya-programa-spetsialna-initsiatyva-ukrayina-ta-vykonuyetsya-deutsche-gesellschaft-fur-internationale-zusammenarbeit-giz-gmbh> (дата звернення: 14.01.2026).
78. German Agency for International Cooperation. URL: <https://tax.gov.ua/en/sts-activity/international-cooperation/information-on-cooperation/giz> (дата звернення: 15.01.2026).
79. Guiding Principles on Internal Displacement. URL: <https://api.internal-displacement.org/sites/default/files/publications/documents/199808-training-OCHA-guiding-principles-Eng2.pdf> (дата звернення: 18.01.2026).
80. Habitat for Humanity. URL: https://www.habitatforhumanity.org.uk/get-involved/volunteer-abroad/?gad_source=1&gad_campaignid=23156837688&gbraid=0AAAAADmxwjK_uwEpih7hWrqkcBKSwH7uz&gclid=Cj0KCQ

- jwkrzPBhCqARIsAJN460n4Jdo7j7lJFB43XKC_LLPQcXRHn9aGy4UaJ6hC6MJXEjA5QPJhoCEaAsvoEALw_wcB (дата звернення: 19.02.2026).
81. IFRC – International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. Ukraine Crisis Response. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-and-impacted-countries-crisis-three-years-report> (дата звернення: 20.01.2026).
82. Internal Displacement Monitoring Centre. Georgia : IDPs in Long-Term Displacement Need More Support. 2019. URL: <https://www.internal-displacement.org> (дата звернення: 25.02.2026).
83. International Committee of the Red Cross (ICRC). Humanitarian Response in Ukraine. URL: <https://www.icrc.org/ru/where-we-work/ukraine> (дата звернення: 26.01.2026).
84. International Committee of the Red Cross / International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. URL: <https://www.icrc.org/en> (дата звернення: 12.01.2026).
85. International Finance Corporation (IFC). Support to Ukrainian Municipal Infrastructure. URL: <https://www.kmu.gov.ua/en/news/uryad-i-mizhnarodna-finansova-korporaciya-rozvivatimut-proekti-derzhavno-privatnogo-partnerstva-v-ukrayini-denis-shmigal> (дата звернення: 03.03.2026).
86. International Finance Corporation / European Investment Bank. URL: <https://tax.gov.ua/en/sts-activity/international-cooperation/information-on-cooperation/giz> (дата звернення: 03.03.2026).
87. International Organization for Migration. URL: <https://www.iom.int> (дата звернення: 05.05.2026).
88. International Organization for Migration. IOM's Approach to Internal Displacement. 2022. URL: <https://www.iom.int> (дата звернення: 02.02.2026).
89. International Rescue Committee. Integrated Health and Protection Services for Syrian Refugees in Jordan and Lebanon. 2023. URL: <https://www.rescue.org> (дата звернення: 02.03.2026).

90. John T. Gullahorn i Jeanne E. Gullahorn (1963). An Extension of the U-Curve Hypothesis. *Journal of Social Issues*. Vol. 19, p. 33–47 (дата звернення: 04.03.2026).
91. KfW Development Bank. Financing Affordable Housing in Ukraine. URL: <https://www.kfw-entwicklungsbank.de/About-us/Ukraine/Sector-information-housing> (дата звернення: 04.03.2026).
92. Norwegian Refugee Council. URL: https://eiehub.org/member/norwegian-refugee-council-nrc?gad_source=1&gad_campaignid=23579037262&gbraid=0AAAABC5Ub_8jgiVcDeozLEL6uFUZ5hSD6&gclid=Cj0KCQjwkrzPBhCqARIsAJN460mDLMQAqbEIQsbK40meMmi_ZCzfqusKEi_2QCIqCuyzfEFy7A0r9VcaAjLMEALw_wcB (дата звернення: 03.04.2026).
93. Norwegian Refugee Council. Colombia : Victims Law and Land Restitution. 2022. URL: <https://www.nrc.no> (дата звернення: 03.04.2026).
94. People in Need. URL: https://agapehands.org/solidarity-baskets/?gad_source=1&gad_campaignid=23311250558&gbraid=0AAAABBKzwCEiKjqhfjvRpUXgn70R__ouR&gclid=Cj0KCQjwkrzPBhCqARIsAJN460lZkTSXbj7AtKHGiO_9maWZRcNmJeRYVvk9dtRruSKBJ2yUt3WGRuOMaAtYwEALw_wcB (дата звернення: 03.03.2026).
95. Shelter Cluster Ukraine. Coordination of Shelter Assistance. URL: <https://sheltercluster.org/ukraine/pages/shelter-repairs-coordination-tool?utm> (дата звернення: 03.03.2026).
96. Social Change. (2024). Соціальне підприємництво : розширення можливостей для ВПО та громад. URL: https://social-change.com.ua/en/program/sotsialne_pidpriemnitstvo (дата звернення: 03.05.2026).
97. SocSprava. (2023). Вижницька громада: успішні практики для адаптації ВПО. URL: <https://socsprava.com.ua/vyzhnyczka-gromada-uspishni-praktyky-dlya-adaptacziyi-vpo> (дата звернення: 03.05.2026).
98. UNHCR the UN Refugee Agency. URL: https://novaukraine.org/?gad_source=1&gad_campaignid=20773184392&gbraid=0AAAAApid4m2GiCXQE-7sUgVB0xmorN1wO&gclid=Cj0KCQjwkrzPBhCqARIsAJN460k47QvYOJZecP7c4gs_A6K9DNamazoTtsgIpfcUxIh0SQsN5-mO-9caAs4rEALw_wcB (дата звернення: 03.05.2026).

99. UNHCR. Supporting Lebanon's Education Sector in Response to the Syria Crisis. 2021. URL: <https://www.unhcr.org> (дата звернення: 03.05.2026).
100. United Nations Development Programme. URL: <https://www.undp.org> (дата звернення: 03.05.2026).
101. Varosh. (2024). Спільна дорога : як громади на Закарпатті залучають переселенців. URL: <https://varosh.com.ua> (дата звернення: 05.05.2026).